

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛІНСЬКОГО»

**Реалізація завдань
громадянської та історичної освітньої галузі
в контексті нового Державного стандарту
базової середньої освіти**

(з досвіду роботи вчителів громадянської та історичної освітньої галузі)

Методичні розробки
для вчителів історії, правознавства
та громадянської освіти

*Друкується за рішенням науково-методичної ради
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
(від 10.10.2023 р., протокол № 4)*

Кропивницький
2023

Реалізація завдань громадянської та історичної освітньої галузі в контексті нового Державного стандарту базової середньої освіти (з досвіду роботи вчителів громадянської та історичної освітньої галузі) / укладачі: Н. С. Черткова, І. В. Відіборенко. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 70 с.

Методичні розробки містять навчально-методичні матеріали та практичні заняття, які допоможуть вчителям викладати предмети громадянської та історичної освітньої галузі в контексті освітніх новацій. Видання розраховане на вчителів, які викладають історію, основи правознавства та громадянську освіту.

Рецензенти:

- Козир І. А. – проректор з науково-педагогічної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України;
- Митрофаненко Ю. С. – старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», кандидат історичних наук.

Відповідальний за випуск – Віталій ДМИТРУК

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
<i>ЧЕРТКОВА Наталія Сергіївна, ВІДБОРЕНКО Інна Володимирівна.</i> Викладання предметів громадянської та історичної галузі в умовах Нової української школи.....	5
<i>АЛЄЙНИКОВ Ігор Анатолійович.</i> Археологічні скарби минулого.....	21
<i>АНДРЕЄВА Світлана Василівна.</i> Сучасний урок історії в умовах Нової української школи: реалізація компетентнісного підходу.....	25
<i>БИРЗУЛ Оксана Василівна.</i> Завойовницькі походи і війни: Персія і Греція.....	27
<i>ГУРА Ірина Сергіївна.</i> Як вивчати історію з учнями 6 класу в інтегрованому курсі «Досліджуємо історію і суспільство».....	36
<i>ДУДНИК Неля Вікторівна.</i> Новітня історія: події, постаті. Портрет сучасної епохи.....	40
<i>КОВАЛЕНКО Оксана Юріївна.</i> Історія у 5 класі Нової української школи.....	45
<i>ПІНЧУК Валерія Дмитрівна.</i> Формування громадянської та історичної компетентності в адаптивному циклі в умовах реалізації концепції Нової української школи.....	52
<i>ТАРАН Тетяна Олексіївна.</i> Чому сучасне суспільство називають полікультурним.....	54
<i>ТКАНОВА Тетяна Пилипівна.</i> Формування критичного мислення та ключових компетентностей у п'ятикласників НУШ на уроках історії.....	57
<i>ЩЕРБАНСЬКА Ірина Михайлівна.</i> Методична розробка уроку на тему: «Історія як шкільний предмет» для учнів 5 класу.....	61
<i>ЮДЕНКО Оксана Вікторівна.</i> Використання ІКТ та цифрових технологій у викладанні предметів громадянської та історичної освітньої галузі.....	64

Передмова

Міністерство освіти і науки України визначає пріоритетними напрямками освітньої діяльності продовження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» та подолання втрат у навчанні, зумовлених спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією РФ на території нашої держави.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Реформа змісту загальної освіти в контексті творення Нової української школи полягає у відмові від знанневої парадигми на користь компетентнісної. Отож, мова йде про формування ключових і предметних компетентностей: оволодіння базовими знаннями та на їх основі низкою загальних і спеціальних умінь та потрібних для цілісної людини ставлень – стійких позитивних чи негативних оцінок особою об'єктів матеріального й духовного світу.

У пропонованих методичних розробках представлено творчі напрацювання вчителів історії, основ правознавства та курсу «Громадянська освіта» Кіровоградщини, у яких поєднано теоретичні аспекти реалізації завдань громадянської та історичної освітньої галузі в контексті нового Державного стандарту базової середньої освіти власним практичним досвідом.

Для організації навчання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в 5–6 класах принципове значення мають активні та інтерактивні методи і види навчальної діяльності, на яких акцентовано в методичних розробках.

Матеріал є корисним для вчителів громадянської та історичної освітньої галузі, тому матиме попит у сучасній школі.

ЧЕРТКОВА Наталія Сергіївна,
завідувач;
ВІДБОРЕНКО Інна Володимирівна,
методист науково-методичної
лабораторії суспільствознавчих
дисциплін КЗ «КОШПО імені Василя
Сухомлинського».

Викладання предметів громадянської та історичної галузі в умовах Нової української школи

Ключовою метою НУШ є створення школи, «у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті» [1]. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Кабінетом Міністрів України 30 вересня 2020 р., став основою для реалізації реформи НУШ у 5–9 класах закладів загальної середньої освіти.

Новим Держстандартом визначено структуру та зміст базової середньої освіти, обсяг навчального навантаження й вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів. Тож саме цей документ є базовим для організації навчального процесу у середній школі.

Держстандартом визначено 9 освітніх галузей, для кожної з яких окреслено мету, компетентнісний потенціал (перелік умінь та ставлень і базові знання), обов'язкові результати навчання учнів та орієнтири для їхнього оцінювання.

У Держстандарті встановлено чіткі орієнтири, за якими:

- учні розбудовуватимуть власні компетентності – здобуватимуть знання, розвиватимуть вміння та формуватимуть ставлення;
- типовий навчальний план буде варіативним – учителі самі обиратимуть предмети та інтегровані курси в інтересах своїх учнів;
- батьки зможуть відстежувати навчальний поступ своїх дітей;
- педагоги супроводжуватимуть освітній процес, маючи академічну свободу.

Стандарт не містить поділу на предмети, натомість є лише освітні галузі. Це означає, що розробники освітніх та навчальних програм зможуть як втілювати певну освітню галузь через окремі предмети, так і комбінувати їх для інтеграції [2].

Запропонований у стандарті зміст освіти повністю змінює саму філософію навчання і підпорядковує на підготовку фахівців, які будуть критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватимуться в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями.

Частиною стандарту є також 7 варіантів базового навчального плану відповідно до освітніх потреб дітей (для закладів загальної середньої освіти, зокрема спеціальних). Наприклад, у базовому навчальному плані ЗЗСО для класів (груп) із українською мовою навчання передбачено таку річну кількість годин [3, додаток 23]:

Назва освітньої галузі	5–6 класи			7–9 класи		
	Рекомендована	Мінімальна	Максимальна	Рекомендована	Мінімальна	Максимальна
Громадянська та історична	122,5	87,5	175	245	192,5	315

Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції [3].

Згідно з Типовим навчальним планом, діапазон тижневого навчального навантаження цієї освітньої галузі становить від 1 до 2 годин (рекомендовано 1 годину). Заклад освіти може обрати для вивчення предмет «Вступ до історії України та громадянської освіти» або інтегровані курси «Досліджуємо історію і суспільство» (5–6 клас), «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» (5–6 клас).

Держстандартом передбачено, що школярі мають опанувати базові знання громадянської та історичної освітньої галузі за такими напрямками:

- людина та природа (творення соціоприродного середовища, формування та розселення людини, освоєння і перетворення людиною природи та нових просторів у минулому і теперішньому, сталий розвиток);
- людина та світ матеріальних речей (виробництво та споживання в різні історичні епохи, матеріали і технології, знаряддя праці і предмети побуту, науково-технічні винаходи, умови життя і праці в місті та селі, урбанізація, матеріальна культура аграрного, індустриального і постіндустріального суспільств);
- людина і суспільство (соціум і спільноти (родини, стани, класи, нації, культурні, релігійні, етнічні та інші групи), взаємодія людей, інтереси та цінності, ідентичність і гідність людини, патріотизм, культура й цивілізація, інформація і медіа, толерантність та інклюзія, конфлікти та їх розв'язання);
- людина і влада (політична організація суспільства, метрополії та колонії, імперії та національні держави, політичні режими, демократія (її переваги та ризики), самоврядування, права людини і протидія дискримінації, громадянство, протестні рухи, революції і реформи, міжнародні відносини);
- людина і світ уявлень та ідей (світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування, наука і мистецтво, ідеології та їхній вплив на людину й суспільство, релігія, міфи, символи, образи минулого, теперішнього та майбутнього в суспільній думці) [3].

Компоненти обов'язкових результатів навчання учнів.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з усіх освітніх галузей, які викладені у Додатках до Держстандарту, позначені певним індексом. Розберемося, як його розшифрувати на прикладі індексу 6 ПО 1.2.1–2:

- перша цифра вказує на порядковий номер року навчання, на завершення якого очікують досягнення результату навчання (6 клас);

- скорочений буквенний запис означає освітню галузь (ГЮ – громадянська та історична освітня галузь).

Цифри після буквенного запису означають номер:

- групи споріднених результатів навчання (1);
- загальних результатів навчання учнів, через які реалізують компетентнісний потенціал галузі (2);
- конкретних результатів навчання учнів, що визначають їхній навчальний прогрес за освітніми циклами (1);
- орієнтири для оцінювання, на основі якого визначають рівень досягнення учнями результатів навчання (2).

Отже, досягнення обов'язкових результатів навчання учнів адаптаційного циклу у громадянській та історичній освітній галузі слід очікувати після завершення 6 класу.

Орієнтири для оцінювання результатів навчання учнів.

Громадянська та історична освітня галузь включає 6 груп споріднених результатів навчання, а саме:

Група споріднених результатів № 1. Історико-хронологічне мислення, орієнтація в історичному часі, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявлення змін і тяглості в житті суспільства.

У цій групі компетентнісний потенціал галузі реалізують через **загальні результати навчання учнів.**

1.1. Орієнтування в історичному часі.

Навчальний прогрес має особливість: учні пояснюють, як відбувається відлік часу в історії, демонструють знання перебігу подій, локалізують їх і встановлюють їхню віддаленість та тривалість у межах теми.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- пояснення різниці між одиницями вимірювання історичного часу та їх співвідношення (рік – століття – тисячоліття);
- розрізнення та пояснення на прикладах системи літочислення;
- розташування подій у хронологічній послідовності, складання хронологічної таблиці;
- встановлення послідовності історичних подій за допомогою лінії часу;
- встановлення одночасності подій в історичному просторі, тривалості явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних.

1.2. Розкриття взаємозв'язків та тяглість суспільного розвитку.

Держстандартом визначено, що учні мають навчитися пояснювати зв'язок між подіями та присутність минулого в сучасному суспільному просторі, розрізняти причини, приводи, результати і наслідки подій.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- виявлення та розрізнення причин і приводів, результатів і наслідків історичних подій, явищ, процесів (із допомогою вчителя);

- опис перебігу історичних подій та визначення тягlosti в історичному процесі;
- наведення прикладів історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні (топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо).

1.3. Виявлення та прогнозування суспільних (історичних) змін.

Передбачено, що учень навчиться співвідносити відомі історичні події та особи з вивченим періодом (епохою), визначати сфери суспільного життя, які зазнавали змін, пояснювати, як життя людини і суспільства залежить від природних змін, науково-технічних винаходів, соціальних обставин.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- розрізнення природних, економічних, політичних, соціальних, технологічних і культурних змін, наведення прикладів впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому;
- формулювання запитань щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей;
- пояснення, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства.

Група споріднених результатів № 2. Геопросторове мислення, орієнтація в соціально-історичному просторі, виявлення взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього середовища.

У цій групі компетентнісний потенціал галузі реалізують через такі загальні результати навчання учнів.

2.1. Орієнтування в соціально-історичному просторі.

До конкретних результатів навчання відносять використання учнем карти як джерела інформації, визначення ним географічного розташування відповідних/ указаних природних і соціальних об'єктів.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- виокремлення та пояснення основних елементів карти;
- зіставлення картографічної інформації різних історичних періодів;
- співвідношення даних карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо);
- розрізнення відносно сталих і змінних об'єктів карти;
- визначення орієнтації об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження;
- визначення на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій;
- позначення розміщення об'єктів на карті, прокладання уявних маршрутів, визначення відстані.

2.2. Виявлення взаємодії природного і соціального середовищ.

Конкретними результатами навчання є пояснення учнем впливу географічного положення на спосіб життя та світогляд людей і виявлення впливу діяльності людини на навколишнє середовище.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- виявлення чинників, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів);
- виявлення (з допомогою вчителя) і пояснення викликів, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах;
- наведення прикладів впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи;
- дії для збереження навколишнього середовища.

2.3. Орієнтування у громадському просторі та долучення до його формування.

Конкретним результатом навчання є вміння учня пояснювати, що таке громадський простір та його значення для суспільства.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- пояснення відмінностей між громадським та особистим простором;
- наведення прикладів і пояснення призначення об'єктів громадського простору в минулому та у цей час;
- дотримання визначених правил і пропонування (у разі потреби) змін до них під час організації прогулянок, подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів;
- пояснення потреби доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення.

Група споріднених результатів № 3. Критичне мислення, робота з різними джерелами інформації та формулювання історично обґрунтованих питань.

У цій групі компетентнісний потенціал галузі реалізують через загальні результати навчання учнів.

3.1. Добирання джерел історичної та суспільно значущої інформації.

До конкретних результатів навчання відносять визначення учнем видів джерел інформації за видами та добирання джерел за пропонованою тематикою та походженням.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- розрізнення джерел інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/ вторинні, текстово-візуальні тощо);
- пояснення способів нагромадження та пошуку інформації;
- добирання інформації за заданими критеріями;

- використання пошукових систем для отримання інформації, знаходження значення незнайомих слів.

3.2. Аналіз і синтез історичної та суспільно важливої інформації.

Держстандартом передбачено, що учні мають навчитися використовувати історичну та суспільно важливу інформацію із запропонованих ресурсів, пояснювати походження історичного, медійного джерела за зовнішніми ознаками.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- розрізнення текстів соціального та історичного змісту;
- виокремлення основного та другорядного в тексті;
- пояснення та доцільне застосування термінів, понять, які вжито в запропонованих джерелах;
- формулювання запитань різного типу до тексту, візуальних джерел;
- визначення рис/ознак артефакту, писемного та візуального джерела;
- визначення теми та походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації.

3.3. Визначення достовірності історичної та суспільної інформації, формулювання запитань щодо достовірності інформації з різних джерел.

У ході навчання школярі мають навчитися розрізняти факт і судження в запропонованому тексті/медіатексті, оцінювати інформацію щодо її достовірності, надійності й повноти.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- застосування критеріїв визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя);
- розпізнавання проявів маніпулювання інформацією на конкретних прикладах;
- визначення ознак, що пов'язують документи, артефакти та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми);
- зіставлення джерел інформації щодо достовірності та повноти.

Група споріднених результатів № 4. Системне мислення, виявлення взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємовпливу історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміння множинності трактувань минулого і сучасного та зіставлення їх інтерпретацій.

У цій групі компетентнісний потенціал галузі реалізують через такі загальні результати навчання учнів.

4.1. Систематизація та узагальнення соціальної та історичної інформації.

До конкретних результатів навчання відносять уміння школярів упорядковувати відомості про особу, подію, явище, процес, пам'ятку історії (за заданими критеріями) та розрізняти їх за певними ознаками.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- добирання прикладів, які розкривають поняття/терміни, які вивчають;
- використання в поясненнях інформації з різних джерел, зокрема текстів та відеоматеріалів, усних історичних свідчень, музейних експозицій, власних спостережень;
- порівняння та пояснення значення однотипних пам'яток історії, природи та культури;
- формулювання висновків, суджень на основі наведених фактів.

4.2. Добір та оцінка аргументів.

У ході навчання учні мають навчитися використовувати джерела для опису історичних подій, явищ, процесів, діяльності людей та аргументовано пояснювати їх перебіг та сутність.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- визначення придатності отриманої інформації для добору аргументів (з допомогою вчителя);
- опис і характеристика за певним алгоритмом пам'яток природи, історії та культури;
- формулювання суджень про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси;
- послідовність викладання інформації, побудова виступу з дотриманням структури.

4.3. Інтерпретація фактів, явищ, процесів із минулого і сучасного, формулювання суджень та гіпотез.

До конкретних результатів навчання відносять оцінку учнем значення події, явища, цінності пам'ятки культури для конкретного історичного періоду.

Орієнтирами для оцінювання є такі знання, вміння та навички школярів:

- визначення значущості історичної та сучасної події для людини та суспільства;
- висловлення припущень стосовно можливого перебігу історичних подій;
- виявлення розбіжностей у тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах.

Група споріднених результатів № 5. Усвідомлення власної гідності, діяльність з урахуванням власних прав і свободи, повага до прав і гідності інших осіб, толерантність, протидія виявам дискримінації та нерівного ставлення.

У цій групі компетентнісний потенціал галузі реалізують через загальні результати навчання учнів.

5.1. Формування себе як особистості та частини соціуму, усвідомлення власної гідності.

Очікувано, що після завершення навчання учні пізнають себе як неповторну особистість, наділену гідністю, та ідентифікують себе як громадянина України та члена різних спільнот. Також зможуть пояснювати своє право і право інших осіб на особистий простір (приватність).

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- обґрунтування унікальності та неповторності кожної людини;
- поведіння з повагою до гідності інших осіб;
- розрізнення та ідентифікація локальних, регіональних, національно-культурних спільнот, співвідношення себе з ними;
 - детальний опис та характеристика в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо);
 - обґрунтування користі обміну досвідом та взаємонавчання, пояснення значення освіти в житті людини;
 - опис соціокультурних практик різних спільнот і порівняння їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо);
 - пояснення впливу діяльності людини на різні спільноти і державу;
 - адаптація своєї поведінки до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід;
 - гнучка та конструктивна взаємодія з новими людьми, адаптація до нових місць та ситуацій;
 - визначення та застосування способів опанування негативними емоціями;
 - дотримання вимог щодо поваги особистого простору інших осіб;
 - виявлення порушень права на особистий простір та протидія їм.

5.2. Дії з урахуванням принципів прав людини, прав та обов'язків громадянина.

Після завершення навчання учні мають пояснювати базові права людини, механізми їх реалізації та захисту, а також протидіяти порушенням прав людини.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- пояснення, чому і якими правами від народження наділена кожна людина;
- пояснення, як держава забезпечує реалізацію прав людини (зокрема дитини);
- обговорення важливості поваги прав людини іншими людьми;
- знання порядку дій у випадку порушення прав дитини;
- обґрунтування необхідності захищати права людини і громадянина, дотримання обов'язків громадянина;
 - визначення відповідальності за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їхніх прав;
 - обґрунтування небезпеки замовчування порушення прав людини;
 - наведення прикладів протидії порушенням прав людини.

5.3. Повага до розмаїття серед людей, протидія та запобігання виявам дискримінації та утисків.

Конкретними результатами навчання учнів визначено їхню конструктивну взаємодію із людьми з відмінними ідеями та цінностями та протидія утискам, насиллю (булінгу), виявам нерівності або несправедливості.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- наведення прикладів етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні;
- пояснення причин та наслідків розмаїття в сучасній Україні, аналіз культурного розмаїття нашої держави та світу;
- зіставлення культур, їх цінностей, традицій, способів життя;
- висловлення власного судження про культурне розмаїття та його цінність для суспільства, прояв зацікавленості переконаннями інших людей;
- взаємодія з людьми з відмінними ідеями та цінностями;
- ідентифікація випадків дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначення їх наслідків;
- наведення історичних та сучасних прикладів вияву дискримінації та її подолання;
- вияв мови ворожнечі;
- конструктивне реагування на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості.

Група споріднених результатів №6. Дотримання демократичних принципів, конструктивна взаємодія з друзями, спільноту закладу освіти, місцевою громадою і суспільством загалом, залучення до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем.

У цій групі компетентнісний потенціал галузі реалізують через загальні результати навчання учнів.

6.1. Застосування принципів і механізмів демократії.

Результатами навчання є дотримання учнями колективно встановлених правил і стандартів добросесійної поведінки, їхня участь у процедурах самоврядування закладу освіти/ класу та прийнятті рішень.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- аналіз правил і процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини;
- аргументація потреби та необхідності дотримання спільних правил і законів;
- переконання інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини та до гідності людини;
- участь у виборах до органів самоврядування закладу освіти, аналіз та оцінка їхньої роботи;

- демонстрація сміливості та рішучості у відстоюванні справедливості в середовищі закладу освіти з дотриманням прав інших учасників освітнього процесу;

- дотримання принципів академічної доброчесності у навчанні та повсякденному житті.

6.2. Участь у розв'язанні проблем спільнот.

Конкретними результатами навчання учнів є їхнє долучення до розв'язання проблем різних спільнот з урахуванням інтересів їхніх представників та розвиток емпатії.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- визначення, що влаштовує/не влаштовує в знайомому оточенні, внесення пропозицій щодо його зміни;

- врахування інтересів класної та інших спільнот у власній поведінці;

- визначення способів власної співучасті в житті класу/закладу освіти/ родини/ місцевої спільноти;

- критичне осмислення ризиків, пов'язаних зі шкодою для навколишнього середовища;

- обговорення можливості сприйняття громадян та урядів сталому розвитку;

- пояснення впливу вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ;

- усвідомлена участь у громадських заходах спільно з однолітками;

- емоційна залученість до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності та територіальної цілісності України;

- пояснення, що вдалося та не вдалося досягти під час виконання роботи;

- опис почуттів, емоцій та потреб, що мають інші люди;

- намагання краще зрозуміти своїх друзів, уявляючи, який та чи інша ситуація має вигляд на їхню думку;

- звернення уваги на емоції та почуття інших осіб у своїй поведінці;

- визнання успіхів і досягнень інших осіб.

6.3. Осмислення зв'язків між минулим і сучасним громадсько-політичним життям.

Після завершення адаптаційного циклу навчання учні мають навчитися описувати минуле та сучасне, використовуючи громадсько-політичні поняття.

Орієнтирами для оцінювання результатів навчання є сформованість таких знань, умінь та навичок школярів:

- пояснення значень громадсько-політичних понять (зокрема, що таке демократія, свобода, права, право/ закон) із допомогою вчителя;

- застосування відповідних понять в порівняльному описі історичних і сучасних дій та подій;

- розрізнення повноважень органів влади та приватних осіб;

- врахування змін, оцінка їх ризиків та переваг для власного життя та спільноти;

- наведення прикладів змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками, пояснення їхнього впливу на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогодні [2].

Частиною стандарту є також 7 варіантів базового навчального плану відповідно до освітніх потреб дітей (для закладів загальної середньої освіти, зокрема спеціальних). Зокрема, у базовому навчальному плані ЗЗСО для класів (груп) з українською мовою навчання передбачено таку річну кількість годин [3, додаток 23]:

Назва освітньої галузі	5-6 класи			7-9 класи		
	Рекомендована	Мінімальна	Максимальна	Рекомендована	Мінімальна	Максимальна
Громадянська та історична	122,5	87,5	175	245	192,5	315

Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти передбачено, що кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі визначає заклад освіти самостійно у межах заданого діапазону.

Різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин (резерв навчальних годин) у кожній освітній галузі, відповідно до пункту 26 Державного стандарту, може бути перерозподілена між освітніми компонентами цієї освітньої галузі, або на інші освітні галузі, а також на вибіркові освітні компоненти. Кількість навчальних годин, визначена у навчальному плані закладу освіти на вивчення вибірових освітніх компонентів, не включається до максимального показника, виділеного на ту чи іншу освітню галузь.

Освітня галузь	Орієнтовний перелік предметів та галузевих інтегрованих курсів	Рекомендована кількість годин на тиждень у класах				
		5	6	7	8	9
Громадянська та історична	Вступ до історії України та громадянської освіти	1	-	-	-	-
	Історія України. Всесвітня історія	-	2	-	-	-
	Історія України	-	-	1	1,5	1,5
	Всесвітня історія	-	-	1	1	1
	Громадянська освіта	-	-	-	0,5	-
	Правознавство	-	-	-	-	1
	Інтегровані курси* Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 клас Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 клас Історія: Україна і світ. 7–9 клас					
Довідково. Кількість навчальних годин на вивчення освітньої галузі	рекомендована	1	2	2	3	3
	мінімальна	1	1,5	1,5	2	2
	максимальна	2	3	3	3	3

«Громадянська та історична»:						
Резерв навчальних годин освітньої галузі «Громадянська та історична»	-	0,5	0,5	1	1	

У закладах загальної середньої освіти можуть запроваджувати як галузеві, так і міжгалузеві навчальні предмети (інтегровані курси), формування змісту яких може бути здійснене шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох освітніх галузей або окремих їх складників. Ці навчальні предмети (інтегровані курси) вивчають за модельними навчальними програмами або за навчальними програмами, затвердженими педагогічною радою, що мають містити опис результатів навчання учнів в обсязі не меншому, ніж передбачено Державним стандартом та/або відповідними модельними навчальними програмами.

Кількість навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів визначає заклад освіти самостійно з урахуванням навчального навантаження, визначеного на відповідні навчальні предмети у типовому навчальному плані.

Міжгалузеві інтегровані курси:

- Робототехніка. 5–9 класи;
- STEM. 5–9 класи;
- Драматургія і театр. 5–9 класи;
- Фізика та основи техніки. 7–9 класи;
- Економіка і право. 9 клас.

Заклад освіти може планувати вивчення певного предмета або курсу концентровано. Предмети та курси з навчальним навантаженням 0,5 години на тиждень вивчають протягом одного семестру [4].

Для реалізації громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту, відповідно до Типової освітньої програми, різними авторськими колективами створено 13 модельних навчальних програм для 5–6 класів, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Зараз процедуру грифування проходять модельні програми для 7–9 класів.

Модельні навчальні програми з громадянської та історичної освіти пропонують чотири види інтегрованих курсів:

- інтеграцію історії України та громадянської освіти для 5 класу у програмі «Вступ до історії України та громадянської освіти» чотирьох авторських колективів;
- інтеграцію історії України та всесвітньої історії у програмах для 6 класу «Історія України. Всесвітня історія» двох авторських колективів;
- інтеграцію трьох предметів: історія України, всесвітня історія та громадянська освіта у програмах інтегрованого курсу для цілісного адаптаційного циклу 5–6 класу, які об'єднано у два типи програм: «Досліджуємо історію і суспільство» (три авторських колективи) та «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» (чотири авторських колективи).

Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас.

- Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурлака О.В., Власова Н.С., Желіба О.В., Майорський В.В., Піскарьова І. О., Щупак І. Я.);
- Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Желіба О. В., Мокрогуз О. П.);
- Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бакка Т.В., Желіба О.В., Мелещенко Т.В., Щупак І.Я.);
- Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О.В., Мартинюк О.О.).

Історія України. Всесвітня історія. 6 клас

- Модельна навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Піскарьова І.О., Бурлака О. В., Майорський В. В., Мелещенко Т. В., Щупак І. Я.);
- Модельна навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О., Мартинюк О., Сорочинська Н., Гісем О., Василенко Я.).

Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс).

- Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Димій І. С., Шеремета Р. В.);
- Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.);
- Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О., Гісем О. О., Охредько О. Е.).

Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)

- Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Власова Н. С., Секиринський Д. О., Кронгауз В. В., Желіба О. В., Щупак І. Я.);
- Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кафтан М. В., Козорог О.Г., Костюк І. А., Мудрий М. М., Селіваненко В. В.);
- Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної

середньої освіти (авт. Даниленко В.М., Гісем О.В., Мартинюк О.О., Охредько О.Е., Тарасюк Т. Д.);

- Модельна навчальна програма «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Аркуша О.Г., Дяків В. Г., Мудрий М. М., Пастушенко Р. Я., Хлипавка Л. М.).

7–9 клас

- Модельна навчальна програма «Історія України. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурлака О. В., Желіба О. В., Павловська-Кравчук В. А., Худобець О. А., Черкас Б. В., Щупак І. Я.);

- Модельна навчальна програма «Історія України. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О.І., Ремех Т.О., Гупан Н.М., Малієнко Ю. Б., Серова Г. В.);

- Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Щупак І. Я., Посунько А. С., Бакка Т. В., Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Махонін О. О., Мелешенко Т. В., Павловська-Кравчук В. А., Піскарьова І. О., Худобець О. А.);

- Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О.І., Ремех Т.О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.);

- Модельна навчальна програма «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 1) для закладів загальної середньої освіти (автори: Секиринський Д.О., Власова Н.С., Желіба О. В. Кронгауз В.О., Щупак І. Я.);

- Модельна навчальна програма «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для закладів загальної середньої освіти (автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І. Я.).

Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури для 5–9 класів і уможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи.

Згадані вище модельні навчальні програми та навчально-методичне забезпечення до них розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [5] та офіційному вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [6].

Оскільки всі модельні навчальні програми для 5 і 5–6 класів є авторськими, то їхні підходи втілено в авторських підручниках та додаткових навчально-методичних матеріалах. Вільний доступ до цих матеріалів відкрито на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у рубриці «Навчально-методична скарбниця НУШ 5–6 класи» [7]. Тут вміщено календарно-тематичне планування, методичні рекомендації для вчителів та навчально-методичні комплекти для відповідних програм.

Для організації навчання історії в 5 та 6 класах принципове значення мають активні та інтерактивні методи і види навчальної діяльності, на яких акцентовано увагу в модельних навчальних програмах. Це зокрема:

- навчально-пізнавальна (здатність розуміти мету діяльності, сприймати та систематизувати інформацію);
- дослідницька (здатність аналізувати різні типи джерел);
- пошукова (здатність знаходити інформацію та вирізняти в ній факти від суджень);
- творча (здатність перетворювати інформацію з одного виду в інший, самостійно її продукувати);
- проєктна (здатність планувати та здійснювати власні активності);
- моделювання (здатність створювати імітаційні моделі життєвих ситуацій з метою їх подальшого аналізу);
- інтерактивна (здатність долучатися до різних форм колективної взаємодії задля досягнення спільної мети);
- дискусійна (здатність здійснювати власну оцінку, сприймати оцінку інших та виробляти узагальнену позицію) [8].

Пропоновані види навчальної діяльності, не обмежуючи автономію і творчість учителя, забезпечують багатоманітність і полілогічність організації діяльності учнів. Учитель може диференціювати та/або ускладнювати кожний із пропонованих видів діяльності за рахунок зменшення допомоги учням аж до їхньої повної самостійності чи ускладнення завдань, пропонуючи їм оперувати більшим обсягом інформації чи складнішими способами діяльності. Він може підбирати індивідуальні завдання і корегувати очікувані результати для конкретних учнів, ураховуючи їхню зацікавленість, інтелектуальні здатності та емоційний стан.

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 11–12 років, маємо продовжити формувати первинні поняття та уявлення про розвиток, предмет вивчення й суспільну роль історії як науки і як живої пам'яті про життя людей у минулому. Учні мають також опанувати на початковому рівні (щоб уміти оперувати) значну кількість історичних термінів. Передбачено також ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів – як писемними, так і речовими, зокрема з пам'ятками культури, що формують навколишнє історичне середовище [8].

У модельних навчальних програмах відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Перелік видів навчальної діяльності, запропонованих у модельних програмах, є рекомендованим і не обмежує вибір вчителя в організації освітнього процесу для здобувачів освіти. Керуючись принципами академічної свободи, вчитель може визначати конкретні форми та методи роботи, види пізнавальних завдань та необхідний час для досягнення очікуваних результатів навчання, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

Список використаних джерел

1. Що таке нова українська школа. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/novaukrajinska-shkola-shcho-ce-take-i-shcho-potribno-znati-novini-ukrajini-50039251.html> (дата звернення: 23 червня 2023 р.).
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. М. Грищенко]. Б. м., 2016. 40 с.
3. Державний стандарт повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 22 червня 2023 р.).
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 22 червня 2023 р.).
5. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoji-shkoli-zaprovadzhuysya-poetapno-z-2022-roku>.
6. Модельні навчальні програми. Громадянська та історична освітня галузь. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>.
7. Навчально-методична скарбниця НУШ, 5–6 класи URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMIln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=795922471.
8. Інструктивно-методичні рекомендації для викладання навчальних предметів: історія, основи правознавства, громадянська освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.9-5.klas.predmety.intehr.kursy.hromadyan.ta.istorychn.osvit.haluzi.6-11.klas.predmety.osvitnoyi.haluzi-Suspilstvoznavstvo.kursy.dukhovno-moral.spryamuv.20.08.2022.pdf>.

АЛЄЙНИКОВ Ігор Анатолійович,
учитель історії та правознавства
комунального закладу «Гімназія
«Сучасник» Кропивницької міської ради»

Тема уроку: Археологічні скарби минулого.

Навчальна мета: актуалізувати поняття та значення історичного джерела в історії; ознайомити здобувачів освіти із методами археологічної науки; надати інформацію про значення матеріальних джерел для історії; ознайомити із прикладами відомих пам'яток історії України; розкрити сутність поняття «археологічна культура» на прикладі Трипільської культури.

Розвиваюча мета: розвивати логічне й історичне мислення учнів; формування уміння аналізувати, узагальнювати історичний матеріал.

Виховна мета: прищеплювання інтересу до історії та археології; виховувати патріотизм.

Модельна навчальна програма: Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас, для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Майорський В. В., Піскарьова І. О., Щупак І. Я.).

Обладнання: засоби візуалізації (комп'ютер і мультимедійний проєктор, екран), мультимедійна презентація, відеосюжети.

Хід уроку

I. Актуалізація набутих знань і навичок.

Робота зі схемою (Малюнок 1). Учням запропоновано навести приклади джерел, які використовують у своїй роботі історики, та назвати спеціальні історичні дисципліни, що їх вивчають (інформація схемою не обмежується). Які з цих джерел для пізнання історії є найважливішими і чому? (Матеріальні/речові та письмові, оскільки вони значно точніше в незмінному вигляді доносять до нас інформацію про минуле).

II. Опанування нового матеріалу.

1. Що таке археологія.

Малюнок 1 – Приклади історичних джерел

2. Мотивація та постановка цілей уроку: перегляд сюжету телеканалу «1+1», присвяченого Дню археолога, за посиланням <https://youtu.be/557465bRi9g> – 3 хв.

Робота з малюнком (Малюнок 2). Евристична бесіда:

- Чому залишки людської діяльності знаходять під землею та що таке культурний шар?

Чому рештки минулого знаходять під землею?

Культурний шар –
залишки людської діяльності

Малюнок 2 – Чому залишки людської діяльності знаходять під землею?

- Чому археологію часто називають наукою, що озброєна лопатою? (Малюнок 3).
- Поміркуйте, наскільки важлива робота археологів для вивчення дописемної історії?

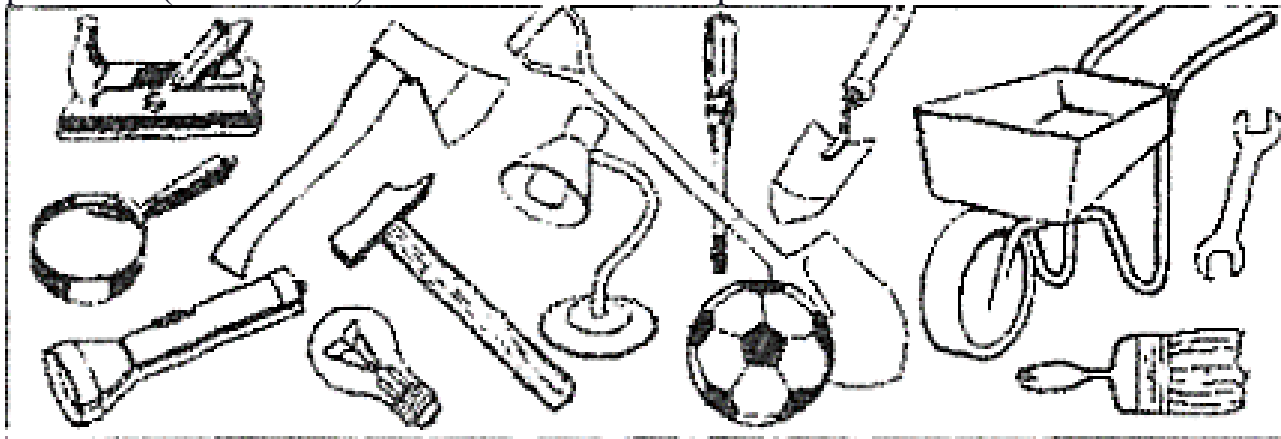

Малюнок 3 – Археологія – наука, що озброєна лопатою

3. Як працюють археологи.

Гра-розмальовка.

Учнім запропоновано за матеріалами вже переглянутого відеосюжету та своїми уявленнями розфарбувати ті речі, які можуть знадобитися при проведенні розкопок (Малюнок 4) та пояснити свій вибір.

Малюнок 4 – Розмальовка «Речі, які можуть знадобитися при проведенні розкопок»

2. Археологічні знахідки.

Що знаходять під землею археологи, і чим це може бути цінним для істориків?

Орієнтовні відповіді учнів:

- знаряддя праці;
- посуд;
- зброя;
- одяг;
- монети;
- прикраси;
- поселення;
- поховання.

3. Поняття археологічної культури. Трипільська культура – найдавніші мешканці України.

Евристична бесіда: чи можуть речі говорити? Можуть, якщо за них говорять археологи. Коли людська спільнота говорить однією мовою – це народ. Але як зрозуміти, якою мовою говорили люди, що жили задовго до винайдення письма? Тоді треба звернутись до археологів. Як за спільною мовою найчастіше відрізняють народи, так за спільними знахідками відрізняють археологічні культури – спільноти доісторичних людей.

Перегляд відеосюжету каналу «Патріот-фільм» про Трипільську культуру за посиланням <https://youtu.be/Ju4HbPttVeQ> – 3 хв 46 с.

Тренування уваги. Розгляд питань за матеріалами сюжету:

- Як археологічні культури отримують свої назви?
- Хто відкрив Трипільську культуру?
- Окресліть часові та просторові рамки існування Трипільської культури.
- Що спільного в її археологічних знахідках?

- Яке значення досягнення трипільців мають для історії України?

IV. Закріплення матеріалу та оцінювання досягнень учнів.

- Рефлексія: про що ви дізналися на уроці?
- Чи була б повна картина минулого без даних археології?
- Чи чули ви про т. зв. «чорних археологів»? На вашу думку: чому держава має захищати археологічні знахідки?

V. Завдання додому.

Опрацювати текст § 5 підручника. Виконати завдання III на с. 37: підготуйте творчий проєкт-допис у соціальних мережах «Віртуальна екскурсія до археологічних скарбів України». Це може бути фотогалерея або відео- чи усна розповідь в одній із соцмереж про такі пам'ятки, як, наприклад: браслет із бивня мамонта з Мізинської стоянки, Межиріцька стоянка, скіфське золото, Мартинівський скарб, скіфська пектораль тощо. Пам'ятки можна обрати самостійно або з допомогою дорослих.

План допису

1. Фото пам'ятки.
2. Назва пам'ятки.
3. Місце розташування.
4. Час, яким датовано пам'ятку.
5. Що «розповідає» пам'ятка про минуле.

Список використаних джерел

1. Щупак І., Бурлака О., Піскарьова І., Посунько О. Вступ до історії України та громадянської освіти: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Орion, 2022.
2. Конспект уроку «Історичні джерела та їх різновиди. Виявлення та збереження історичних джерел. Потреба залучення різних джерел для відображення повноти історії». URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/001b3b-fe3e.doc.html>.
3. Відеосюжет про Трипільську культуру. Патріот-фільм. URL: <https://youtu.be/Ju4HbPttVeQ>
4. Emergent literacy design. URL: <https://caitlinbb.weebly.com/emergent-literacy-design.html>.

АНДРЕЄВА Світлана Василівна,
вчитель історії та правознавства
комунального закладу «Знам'янська
спеціальна школа Кіровоградської
обласної ради»

Сучасний урок історії в умовах Нової української школи: реалізація компетентнісного підходу

Ключові слова: компетентнісний підхід, Нова українська школа, сучасний урок історії, вимоги до сучасного уроку.

Формування особистісних якостей та компетентностей здобувачів освіти через викладання історії є однією з найважливіших задач, викладених у концепції Нової української школи. Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і вмінь здобувачів освіти. Актуальним є не тільки передавання знань, а й формування активної життєвої позиції, вироблення якостей, необхідних для повноцінного засвоєння різних соціальних ролей. Здобувачі освіти вчать приймати і зберігати навчальну задачу, самостійно планувати свої дії, здійснювати підсумковий і покроковий контроль, вносять корективи в дії, тобто розвивають регулятивні універсальні навчальні дії.

Шкільний урок – це частина життя здобувача освіти. Сучасний урок відкриває перед педагогом широку можливість проживання здобувачем освіти щасливого життя на всіх його рівнях. Урок цікавий тоді, коли він сучасний в найширшому розумінні цього слова. Сучасний, – це і зовсім новий, і коли не втрачає зв'язку з минулим, актуальний сьогодні. Відомо, людина запам'ятовує: тільки 10% того, що вона читає, 20% того, що чує, 30% того, що бачить, 50-70% запам'ятовує при участі у групових дискусіях, 80% – при самостійному виявленні і формулюванні проблем. І лише коли навчається, безпосередньо бере участь в реальній діяльності уроку, в самостійній постановці проблем, виробленні та прийнятті рішення, формулюванні висновків і прогнозів, вона запам'ятовує і засвоює матеріал на 90% [3; 11].

Перед будь-яким учителем стоїть завдання: як зробити урок цікавим, підтримати і розвинути індивідуальність здобувача освіти, не розгубитися, щоб не загальмувати зростання його здібностей, забезпечити широку підготовку його освітнього рівня – це найважливіше завдання сучасного уроку. Універсальним інструментом, здатним допомогти вчителю в досягненні освітніх та виховних завдань, стають нові технології, які виникають як пріоритетні в стандартах нового покоління.

Для сучасного уроку історії провідним моментом є технології й методи творчого характеру: проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проєктні – в поєднанні з методами самостійної, індивідуальної та групової роботи [2, с. 34]. Ці технології мають високий пізнавально-мотивуючий потенціал і відповідають рівню пізнавальної активності та інтересів здобувачів освіти.

Безсумнівним достоїнством сучасного уроку є колективна робота класу над проєктом. Саме в цій роботі проявляється співпраця всього класу і можливість здобувачів освіти з різним рівнем підготовленості взяти активну

участь. Проектний метод дозволяє не просто засвоювати навчальний матеріал на репродуктивному рівні, але і пропускати його через свою свідомість, визначати власне ставлення здобувача освіти до проблеми [1, с. 46].

Вимоги, які висуваються до сучасного уроку історії:

- добре організований урок в добре обладнаному кабінеті мусять мати гарні початок і закінчення;
- вчитель має спланувати діяльність свою і здобувачів освіти, які зможуть сформулювати тему, мету уроку;
- урок має бути проблемним та розвивати: учитель сам націлюється на співпрацю зі здобувачами освіти й уміє направляти і на співпрацю з однокласниками;
- учитель організовує проблемні та пошукові ситуації, активізує діяльність здобувачів освіти;
- висновки роблять самі здобувачі освіти;
- мінімум репродукції та максимум творчості й співтворчості;
- в центрі уваги під час уроку – здобувачі освіти;
- облік рівня і можливостей усіх здобувачів освіти, орієнтир на їхній настрій;
- вміння демонструвати методичну та педагогічну майстерність вчителя;
- планування зворотного зв'язку.

Кожен учитель має з цього приводу свою тверду думку. Для одних успіх сучасного уроку забезпечує ефективний початок, що буквально захоплює здобувача освіти відразу з появою вчителя. Для інших, навпаки, набагато важливіше підведення підсумків, обговорення досягнутого. Для третіх – пояснення, для четвертих – опитування. Важливо одне, що кожен педагог сам визначає на кожному уроці, як він його проведе і який результат буде.

Головна риса якісного уроку історії та головна вимога до викладання цього предмета в цілому – високий науково-теоретичний рівень, відповідність викладання сучасного стану історичної та педагогічної науки, передової практики, закономірностей освітнього процесу [2, с. 39]. При цьому шкільний курс історії як навчальний предмет, має бути орієнтований, перш за все, на оволодіння здобувачами освіти основних знань про історичний шлях людства, його соціальний, духовний моральний досвід, озброєння здобувачів освіти методами вирішення практичних завдань, вміння працювати з історичними джерелами. Можна довго говорити про те, яким має бути урок. Незаперечно одне: він повинен приносити радість як учителю, так і здобувачам освіти.

Отже, сучасний урок історії, перш за все, має бути цікавим здобувачам освіти. Важливо навчити користуватися інформаційними технологіями, вміти працювати над проектними завданнями. Надзвичайно важливо показати здобувачам освіти їхню особисту зацікавленість в отриманих знаннях та компетентностях, які можуть і мають стати в нагоді їм у житті.

Список використаних джерел

1. Баханов К. Професійний довідник вчителя історії. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 239 с.
2. Мисан В. Сучасний урок історії: традиція і новаторство. Навчально-методичний посібник. Рівне: МЕНУ ім. С. Дем'янчука, 2008. 118 с.

БІРЗУЛ Оксана Василівна,
учитель історії Златопільського ліцею
м. Новомиргорода Новомиргородської
міської ради Кіровоградської області

Урок у 6 класі
«Завойовницькі походи та війни: Персія і Греція»

Тема уроку:	Завойовницькі походи та війни: Персія і Греція	Клас: 6
		Дата:
Очікувані результати навчання:	<ul style="list-style-type: none">• учень співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо);• встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від інших (у межах теми, з допомогою вчителя);• пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю;• формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду;• послідовно викладає інформацію, будує виступ із дотриманням структури;• визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій;• пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місто-державу та світ.	

Етап уроку	Зміст роботи	Методичний коментар	Час
<p>Вступ: Актуалізація. Мотивація.</p>	<p>Вправа «Мікрофон». • Пригадайте поняття «імперія», наведіть приклади імперій. • Як ви розумієте поняття «війна»?</p> <p>Варіант 1. Мозковий штурм. За яких обставин маленька країна може перемогти велику імперію? Або: Порівняємо події персько-грецьких воєн. Що в них спільного? Чи може досвід греків бути корисним для українців? Відповідь обґрунтуйте.</p> <p>Вправа «Історичний прогноз».</p>	<p>Імперія – це велика держава, що завоювала чужі території. Оборонну війну веде країна, що зазнала нападу, проти іноземної держави з метою захисту і витіснення ворога зі своєї території. Країна, що нападає, веде в цьому випадку агресивну війну, яку найчастіше називають загарбницькою. <i>Варто озвучити тему уроку та записати її в зошит. Потрібно пропонувати учням висловити припущення про те, які питання, на їхню думку, вивчатимуть на уроці.</i> Приводом для нападу Персії була допомога, яку надали Афіни колоніям, що відмовилися платити данину персам. Грецьких колоній у Малій Азії було близько тисячі, зрештою, лише 40 із них (це лише 4%!) приєдналися до афінського союзу, інші визнали владу Персії. Рішуча меншість не погодилася і перемогла.</p>	7–10 хв
<p>Основна частина (конструювання знань і вмінь):</p>	<p>1. Хід війни. У 500 р. до н. е. розпочалося повстання в грецькому місті Мілет проти перського панування. Його вважають початком греко-перських війн. Мілет</p>		25–30 хв

підтримали інші міста Малої Азії. Вони звернулися до полісів Греції за підтримкою. На це прохання відгукнулися лише Афіни та місто Еретрія на острові Евбея. Спочатку успіх був на боці повсталих, але згодом перси взяли гору в битві на морі й штурмом захопили Мілет. Місто було зруйноване, а його жителів перетворили на рабів. Афіняни розуміли, що перси не залишать без уваги втручання Афін у війну, і почали збирати сили.

Робота з картою.

Опрацюйте матеріал підручника та знайдіть на історичній карті об'єкти, зазначені в тексті підручника.

1. Перське вторгнення в Грецію

Малюнок 1 – Перське вторгнення в Грецію

Малюнок 2 –
Двобій грецького
та перського
воїнів.
Зображення на
давньогрецькому
посуді

Вправа «Керамічні розписи».

Роздивіться ілюстрацію. На підставі коментаря до неї та матеріалів попереднього параграфа опишіть спорядження зображеного давньогрецького воїна. Як ця пам'ятка доводить повагу до військового обов'язку? Про що свідчить той факт, що давні греки берегли пам'ять про обставини греко-перських війн?

Вправа «Журналістський репортаж».

Опрацюйте пункт підручника про одну битву (Марафонську битву, бій у Фермопільській ущелині, Саламінську битву) та напишіть статтю про хід та наслідки битви.

Обговоріть виконану роботу в класі: «Греки виграли/програли ..., тому що ...».

Руханка.

Спорядження грецького воїна-гопліта складалося зі списа довжиною 2–3 м, короткого двогострого меча довжиною 60 см або меча-шаблі. Для захисту використовували круглі щити, шоломи різних типів, панцир на грудях та наголінники для захисту ніг. Загальна вага озброєння становила 30 кг. Легкоозброєні воїни мали легкий спис, дротик чи лук зі стрілами. Захисного спорядження вони не мали.

До Фермопільської битви не існувало такої назви, як греки (елліни). Людей називали згідно з назвами держав-полісів: спартанці, афіняни, еритрейці, беотійці, мікенці. І лише після перемоги над персами, усвідомивши себе єдиним цілим, народ називали еллінами. Ця назва розповсюдилася від Центральної Греції на все грекомовне населення. Греками ж іменували одне з еллінських племен, що жило на півночі Греції, так також називали римляни грецьких колоністів Південної Італії. Від римлян слово «греки» перейшло в інші європейські мови.

2. Розквіт грецької демократії.

Найвидатнішим стратегом був Перикл, займав цю посаду 25 років підряд. Народився в багатій аристократичній родині, але все своє життя боровся зі знаттю, яка прагнула повернути собі владу в Афінах. Вирізнявся чесністю і непідкупністю, красномовством. При ньому було відбудовано Афіни.

Коли йому дорікали, що викидає гроші на вітер, то він запропонував повернути всі витрати із власної кишені, але написати, що всі будівлі були зведені за його власні кошти. Народні збори відкинули цю пропозицію і погодилися на всі витрати, які Перикл буде вважати необхідними. Чому?

Перикл вважав, що театральні вистави облагороджують душу людини й виховують високі почуття, і розпорядився видавати біднякам гроші на відвідування театру.

Перикл домогся того, що представники демосу могли займати вищі державні посади, стали більшістю в Народних зборах, які обрали Раду 500. Народні збори скликали часто, а не 3-4 рази на рік. Саме вони вирішували питання війни і миру.

Кожен громадянин міг вимагати від керівної особи звіту про діяльність, міг оскаржувати закон і виносити власний законопроект, який народні збори зобов'язані були розглядати. Участь у народних зборах стала обов'язковою.

Введено плату за участь у зборах, за виконання роботи виборними особами, яку прирівнювали до розміру одноденного заробітку. Навіть фети могли займати керівні посади і не думати, за які гроші

Будівництво забезпечувало роботою і заробітком афінських громадян.

житиме їхня сім'я.

Найважливішою була посада першого стратега. Він керував військом, розпоряджався скарбницею і займався питаннями відносин з іншими полісами.

Синів тих, хто загинув, виховували за рахунок держави, потім вони безоплатно отримували зброю. З 18 до 20 років проходили військову підготовку. Без служби в армії не можна було стати повноправним громадянином: купувати і продавати землі, мати будинок і майстерні, займати почесні посади.

Греки цінували мужніх, трудолюбивих, талановитих.

З часом метеків наділили правами купувати і продавати землі, мати будинок і майстерні, але вони не могли займати посади.

Вправа «Майстер запитань».

Складіть запитання до тексту, починаючи кожне такими словами: Коли? Що? Хто? Де? Звідки ми можемо дізнатися про? Чому? Як? Який результат? Запропонуйте свої запитання у класі.

Робота з джерелами.

Джерело: Антична література: хрестоматія / упорядник О.І. Білецький. К.: Радянська школа, 1968 (2-ге видання). 612 с. С. 283–287.

З промови Перикла про тих, що гинуть на війні:
«...В нас державний устрій не схожий на спосіб життя наших сусідів: ми скорше самі даємо зразок іншим, ніж наслідуємо їх. Отже, і називається він

демократія через те, що основа його – не меншість, а більшість, громадян. Вона, згідно з нашими законами, дає всім громадянам рівні права, що ж до суспільної поваги, то в нас кожний користується нею, але не тому, що якась частина громадян його підтримує, а тому, що сам він має певну доброчесність. А коли хто зробив щось добре для міста, то навіть бідність не позбавляє його поваги. Ми живемо вільні в нашій державі: ми не плачемо в нашому щоденному житті підозри один на одного, ми не виявляємо гніву до ближнього, коли він учиняє щось для своєї насолоди, не показуємо йому нашого незадоволення, хоч і не шкідливого, але здатного засмутити. Не обмежені примусом у приватному житті, ми не порушуємо законів у житті громадському найбільше через повагу до них. Ми завжди слухаємося тих, хто стоїть при владі. Ми шануємо зокрема ті закони, які встановлено на користь скривджених, і хоч ці закони не записані, вони завдають загально визнаної ганьби тим, хто їх зневажає».

Поміркуємо над запитанням:

Громадяни Афін керували своєю державою. Як же це відбувалося?

Пропоную учням опрацювати запропонований вище документ та виписати 5–7 ключових слів.

	управління державою, але всі інші способи, випробувані людством, ще гірші». (У. Черчилль, із виступу в палаті громад, листопад 1947 р.).		
Завершення уроку. Узагальнення (підведення підсумків). Рефлексія. Оцінювання. Домашнє завдання.	Вправа «Мікрофон». Чи можна стверджувати, що герої Української революції 1917–1921 рр. стали продовжувачами справи українського козацтва? Обґрунтуйте свою думку. Вправа «Мозковий штурм». Опрацюйте параграф 21.	Поверніться до запропонованого учнями варіанту теми уроку у вигляді запитання. Обговоріть, чи вдалося отримати на поставлене запитання відповідь протягом уроку.	7–10 хвилин

Список використаних джерел

1. Антична література : хрестоматія (2-ге видання) / упорядник О.І. Білецький. К.: Радянська школа, 1968. 612 с. С. 283-287.
2. Бандровський О., Власов В. Всесвітня історія. Історія України (інтегр. курс) : підр. для 6 класу закл. заг. середн. освіти. Київ : Генеза, 2019. 224 с.
3. Геродот. Історії в дев'яти книгах / ред. колегія: П. П. Толочко, А. С. Русяєва, М. В. Скржинська, Є. В. Черненко; перекл. А. Білецький, Київ: Наукова думка, 1993. 576 с.
4. Хрестоматія з історії стародавнього світу / за ред. В.В. Струве. К.: Рад. школа, 1954. Т. 2
5. Презентація «Греко-перські війни». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-greko-perski-viyni-261061.html>.
6. Антична грецька цивілізація класичної доби. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/world-and-ukraine-history-integrated-course-6-class-bandrovskii-2019/30.php>.
7. Урок: Греко-перські війни (500-449 рр. до н. е.). URL: <https://vseosvita.ua/lesson/hreko-perski-viiny-500-449-rr-do-n-e-49369.html>.

ГУРА Ірина Сергіївна,
вчитель історії комунального
закладу «Олексіївський ліцей»
Кетрисанівської сільської ради

Як вивчати історію з учнями 6 класу в інтегрованому курсі «Досліджуємо історію і суспільство»

В 6 класі учні Нової української школи продовжують вивчення історії. Варто звернути увагу саме на викладання інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» під редакцією авторського колективу Ірини Васильків. Модельна програма складається з чотирьох розділів: перший «Інструменти історичної науки» з опорою на знання і досвід, отримані на уроках історії в 5 класі, другий – «Людина, природа, світ матеріальних речей у доісторичну добу та добу стародавнього світу», третій – «Людина, світ її уявлень та ідей у доісторичну добу та добу стародавнього світу», четвертий – «Людина, суспільство, влада у доісторичну добу та добу стародавнього світу». Третій, четвертий та п'ятий розділи є міні-концентрами, матеріал яких побудовано за лінійно-хронологічним принципом. Такий підхід дозволяє учням отримувати знання у форматі 3-D, тобто, використовуючи тривимірність: світ духовний, світ матеріальний, суспільство та держава. Щоб усебічно розглянути цей матеріал, потрібно працювати за малюнком-інструкцією.

Малюнок 1 – Малюнок-інструкція [1]

В інтегрованому курсі «Досліджуємо історію і суспільство» є місце і для уроків історії України. Її вивчають не тільки у контексті світової історії, а й закріплюють на окремих уроках-практикумах. Наприклад, один із них.

Урок-практикум «Пам'ятки палеоліту та мезоліту на території України».

Мета: ознайомити учнів з місцями розташування основних стоянок первісних людей на території України за доби палеоліту та мезоліту; поглибити знання учнів з розділу «Людина, природа, світ матеріальних речей у доісторичну добу та добу стародавнього світу», шляхом вивчення особливостей пам'яток первісних людей на території України; розвивати образне, креативне мислення, виховувати самостійність у прийнятті рішень, індивідуальну та колективну відповідальність.

Очікувані результати:

- розвиваємо хронологічну компетентність: учні можуть називати період існування таких найвідоміших стоянок первісних людей: Королевська, Мізинська, Кийк-Коба, Кирилівська, Ігрень, Межиріч та ін. [6 ГЮ 2.1.1];
- розвиваємо просторову компетентність: учні можуть орієнтуватися за картою чи атласом, виконувати прості завдання на контурній карті;
- розвиваємо аксіологічну компетентність: учень може шляхом критичного мислення обґрунтовувати важливість збереження історичних пам'яток [6 ГЮ 4.3.1-1], [6 ГЮ 2.1.2];
- розвиваємо інформаційну та мовленнєву компетентності: учні можуть опрацьовувати інформацію історичного змісту, описувати за малюнками заняття й спосіб життя первісних людей, описувати буденне життя людей стоянок палеоліту, мезоліту, використовуючи малюнки-реконструкції [6 ГЮ 3.1.2-1], [6 ГЮ 3.1.2-2], [6 ГЮ 3.2.1-4];
- розвиваємо логічну компетентність: учні можуть встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між способом життя людини і впливом на неї природних умов [6 ГЮ 4.3.1-1].

Змістові одиниці:

Дати: 1 млн років тому – найдавніші сліди перебування первісних людей в Україні.

Персоналії: Владислав Гладилін, Василь Куриленко.

Терміни і поняття: середній палеоліт, ранньопалеолітичні стоянки, артефакти, Королево, Мезин, Лука-Врублевецька, Амвросіївка, Рокосове, Межиріч.

Корисні ресурси онлайн:

Мегацікавий фільм археолога Антона Корвін-Піотровського «Музика мисливців на мамонтів». Щоб почути, як звучать інструменти з бивня мамонта, перегляньте:

<https://cutt.ly/w17dTED>

Кам'яний вік на території України за 5 хвилин:

<https://www.youtube.com/watch?v=11YLPeMVsc>

Найдавніші стоянки:

<https://www.youtube.com/watch?v=FZljmIM-ccI>

Етапи роботи на уроці

I. Вступ.

Актуалізація. Учитель проводить бесіду з елементами опитування за методом «Мікрофон».

Згадайте...

- якою є періодизація кам'яного віку;
- у яких періодах кам'яного віку існували неандертальці та кроманьйонці.

Як ви розумієте значення понять «верхній палеоліт», «нижній палеоліт»?

Мотивація.

Чи знаєте ви, що...

- сліди пізньопалеолітичної стоянки в селі Межиріч Черкаської області залягають на глибині 3 метри і датуються серединою XV тис. до нашої ери;
- у Чернігівській області на березі річки Десна є село Мезин, поблизу якого досліджена одна з найвідоміших стоянок пізнього палеоліту – Мізинська, названа за справжньою давньою назвою села;
- одне з чотирьох жител із бивнів мамонта зі стоянки в селі Межиріч було подароване Національному музею природознавства США в Нью-Йорку?

II. Практикум.

1. Інформаційний блок. Розвиваємо інформаційну компетентність.

Запропонувати учням опрацювати п. 14.1 підручника «Досліджуємо історію і суспільство» для 6 класу за малюнком-інструкцією, обравши потрібні запитання. За потреби вчитель надає додаткову інформацію.

Перегляд мегацікавого фільму археолога Антона Корвін-Піотровського «Музика мисливців на мамонтів».

2. Практичний блок.

Орієнтуємося в історичному часі й просторі. Розвиваємо хронологічну та просторову компетентності.

Запропонувати учням виконати *вправу* «Скільки та коли?», п. 14.2, ст. 78 підручника.

Робота в групах «Складаємо хронологічну вправу за підручником».

Запропонувати учням виконати *вправу* «Унікальне Королево. Де і чому?» Віднайдіть на мапі стоянку, відкриту Закарпатською палеолітичною експедицією. Визначте, у чому полягає її унікальність. Скористайтеся додатковими джерелами інформації.

Робота з контурною картою.

Пропонуємо учням *позначити на контурній карті первісні стоянки доби палеоліту та мезоліту на території України*, використовуючи атлас чи настінну карту. Вчитель надає інструкцію роботи з контурною картою.

3. Працюємо з інформацією історичного змісту. Розвиваємо аксіологічну, логічну та мовленнєву компетентності.

Опрацювавши спільно з учнями матеріал на ст. 79, виконати *вправу* «Зі спогадів археолога». (Прочитайте спогади Василя Куриленка про Мізинську стоянку. Ідентифікуйте артефакти, описані в спогадах, із запропонованими зображеннями. Поряд із ними в підручнику використовуємо відеоряд електронних світлин.)

Виконання *вправи* «В очікуванні на світову популярність: Королево... Межиріч...» на ст. 81 підручника учні із використанням критичного мислення обґрунтовують, чому важливо зберегти ці об'єкти історії. Чим вони можуть бути цікавими для майбутніх відвідувачів?

III. Завершення.

Історичні архіви зберегли невеликий документ, який містить цінну інформацію щодо давньої історії України. Частина тексту документа виявилася пошкодженою. Спробуйте її відновити (роздатковий матеріал).

«Найдавніші люди на території України з'явилися в (місце, регіон) імовірно це був Відомі перші стоянки на теренах нашої країни – це Відомі також найдавніші знахідки, що є найбільш цінними для історичної та археологічної науки: браслет з бивня мамонта, музичні інструменти біля с.

Природно-кліматичні зміни періоду мезоліту, а саме, призвели до змін у діяльності людей Значно багатшим став духовний світ людини. Їй стало притаманне відчуття прекрасного, що знайшло прояв Поховання небіжчиків свідчать про

Корисна онлайн-гра.

Первісні стоянки на території України:
<http://surl.li/ibaoz>

Рефлексія.

Обговоріть у загальному колі: чим відрізнялись форми господарювання та спосіб життя людини за різних етапів первісної доби.

Завершіть речення:

Сьогодні на уроці я дізнався (-лася) про такі стоянки на території України ...

Сьогодні на уроці я навчився (-лася) ...

Вважаю, що найбільш цікавим було ...

IV. Оцінювання.

Самооцінювання за шкалою успіху. Заохотити учнів похвалою.

V. Домашнє завдання.

Складіть глосарій за темою уроку.

За бажанням створіть постер «Пам'ятки палеоліту та мезоліту на території України».

Список використаних джерел

1. Васильків І. Д., Басюк О. Я., Гінкул Г. С., Грисюк Л. А., Гуменний В. Л., Димій І. С., Іртищева О. А., Костікова М. І., Паршин І. Л., Шеремета Р. В. Досліджуємо історію і суспільство : підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2023. 424 с. : іл. URL:

https://aston.te.ua/userfiles/file/d_s6_vasilk_v_aston_na_golosuvannya.pdf .

2. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію та суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Васильків І.Д., Димій І.С., Шеремета Р.В.). URL:

https://aston.te.ua/userfiles/file/dosl_dzhu_mo_stor_yu_susp_lstvo_5_6_klas_vasilk_v_dim_y_sheremeta.pdf .

3. Державний стандарт базової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

ДУДНИК Неля Вікторівна,
учитель історії Володимирівської
філії Ганнівського ліцею Петрівської
селищної ради Олександрійського
району Кіровоградської області

Тема: Новітня історія: події, постаті. Портрет сучасної епохи

Мета: *ознайомити* здобувачів освіти з Новітнім періодом розвитку людства, описати історію України в контексті світових подій, назвати визначні історичні постаті української історії;

розвивати ключові компетентності: спілкування державною мовою; інформаційно-цифрову; математичну; уміння вчитися впродовж життя; соціальну та громадянську;

розвивати історичну компетентність (хронологічну, просторову, інформаційну, логічну, аксіологічну);

виховувати почуття гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії наших предків.

Очікувані результати. Після цього уроку учні будуть:

знати хронологічні рамки та характерні ознаки історичного періоду всесвітньої історії та історії України;

вміти співвідносити за найпростішими ознаками документи, артефакти (музейні об'єкти) й ілюстративний матеріал з історичним періодом;

відчувати гордість за славетні сторінки історії України, видатних історичних діячів українського народу.

Обладнання: підручник (Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас. Щупак); атлас: Історія України. 5 клас (ДНВП «Картографія»).

Тип уроку: комбінований.

Активне вмотивоване оволодіння учасниками освітнього процесу системою знань і способів діяльності залежить значною мірою від вчителя, як він організовує їх навчальну діяльність, як структурує і викладає матеріал.

Готуючись до уроку, необхідно визначити не тільки те, які навчальна інформація чи способи дії повинні бути засвоєні, а й на якому рівні вони мають бути засвоєні на конкретному уроці. А оскільки урок – це ланка цілісного навчального, розвивального та виховного процесу, відтак, не на кожному уроці основний його зміст може бути засвоєний на всіх трьох рівнях:

- сприйняття, осмислення й запам'ятовування;
- застосування знань і навичок за зразком;
- застосування знань і навичок у новій ситуації.

Під час підготовки враховую, щоб учні на уроці мали можливість самостійного пошуку у набутті нових знань. А за допомогою інноваційних методів вони формують уміння та навички класифікувати й узагальнювати матеріал, робити висновки.

На уроках намагаюся створити ситуації, в яких учень зможе:

- захищати свою думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватися набутими знаннями;
- ставити питання вчителю, товаришам, з'ясовувати незрозуміле, поглиблювати процес пізнання;
- рецензувати відповіді товаришів, інші види роботи, вносити корективи;
- допомагати товаришам виконувати колективні та індивідуальні творчі роботи.

I. Організаційна частина.

1. Створення сприятливої психологічної атмосфери уроку та формування позитивного емоційного налаштування на навчання.

Організаційний момент уроку націлений на підготовку учнів до продуктивної роботи. Для цього потрібно вміти визначити емоційний фон класу, за необхідності – підсилити або скоригувати його.

В умовах Нової української школи важливу роль відіграє емоційне налаштування на урок. Організаційний етап кожного уроку покликаний створювати атмосферу довіри та доброзичливості, налаштовувати школярів на плідну роботу, щоб усі відчували об'єктивну потребу у внутрішній готовності сприйняти навчальну інформацію та діяти в ній.

II. Актуалізація знань.

1. Тест.

Інструментом, який дозволяє об'єктивно оцінювати якість засвоєння, є орієнтований на певні критерії тест. Запровадження тестових технологій у навчально-виховний процес – це сучасна об'єктивна реальність, тому одним із завдань вчителів є формування в учнів позитивної установки до тестування. Останнім часом для проведення тестування використовую платформу «Всеосвіта», де є можливість прикріплювати завдання до електронного щоденника. Завдання надсилаю учням у вигляді посилань або QR-кодів (зчитування QR-кодів за допомогою смартфонів їм подобається більше).

Тестування надає можливість не лише співвіднести якість знань та вмінь кожного учня, класу з вимогами освітнього стандарту (мінімуму), а й реалізувати принцип використання інформації зворотного зв'язку. Переглядаючи результати тесту, одержуємо картину засвоєних знань класом та звертаємо увагу на питання які потребують доопрацювання.

2. Фотоколаж-карта.

П'ятикласники презентують результати виконання свого творчого домашнього завдання – фотоколажу-карти «Університети сучасної України, створені в Новий час».

III. Мотивація навчальної діяльності.

Коментований перегляд та інтерпретація візуальних джерел.

За допомогою смартфона школярі зчитують QR-код... З'ясовують, яким історичним подіям приурочена пам'ятка та що їм відомо про цю подію.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Робота над поняттями.

Знайомство з новими історичними поняттями сприяють створенню школярем цілісної картини історичного явища, виокремлення суттєвих ознак історичного факту.

2. Робота з інтерактивною вправою (<https://learningapps.org/3895223>).

Учні мають встановити у правильній послідовності періоди історії. Мета – показати послідовність історичних періодів, забезпечити в свідомості учнів правильне відображення історичного часу, сприяти розвитку їхніх часових уявлень.

2. Робота з текстом підручника.

За текстом підручника складіть хронологічну таблицю.

Хронологічна таблиця – конкретний перелік історичних подій, розташованих у хронологічній послідовності. Це один зі способів упорядкування історичних подій за часом.

Коли історичних подій досліджують чи вивчають багато, то стрічкою часу користуватися не завжди зручно – адже багато дат на ній не позначиш. У таких випадках використовую хронологічну таблицю, де школярі систематизують перелік важливих подій того чи іншого періоду та їхні дати.

Діємо практично.

Прочитайте уривки з документів, ст. 145. Визначте, у яких положеннях Конституції України втілено головні ідеї Загальної декларації прав людини.

При безпосередній роботі з письмовими джерелами учні мають застосовувати основні історичні поняття, ставити питання, аналізувати і пояснювати зміст інформації, робити власні висновки, тощо...

4. Бесіда за навчальним текстом.

Опрацюйте п. 26 і дайте відповіді на питання.

Цільове використання тексту на уроці дозволяє вчителю формувати в учнів найважливіші вміння: критично мислити та аналізувати різні інтерпретації історичної дійсності, самостійно поповнювати знання, орієнтуватися у потоці інформації.

6. Робота в групі з «Мапою думок».

Школярі об'єднуються в 4 групи та виконують завдання на мапі знань за покликанням:

<https://jamboard.google.com/d/16KY31zE7BIssDC-rhVRuj5PU45eoIaSXbk119WBOyCU/edit?usp=sharing>

або:

<https://coggle.it/diagram/ZH2b5HXRJ1sQ> .

Групова робота (або робота в малих групах) належить до однієї з форм діяльності інтерактивних технологій навчання. Застосовую її на уроках у тих випадках, коли завдання вимагає спільної роботи. Цей метод дає можливість одночасно висловитись багатьом дітям і заощадити час. Заняття в малих групах на уроці дає змогу учням набути навичок, необхідних для спілкування та

співпраці. Карти знань розвивають уміння систематизувати навчальний матеріал, виробляють мову взаємодії.

7. Робота з лінією часу.

Встановити відповідність між датою і подією...
(<https://justclass.com.ua/hw/12024192>).

Лінія (стрічка) часу є невід'ємним атрибутом уроків пропедевтичного курсу у 5 класі. Цей засіб наочного навчання дає змогу формувати уявлення про лінійність, незворотність часу, різні категорії часу (століття, тисячоліття, еру) за допомогою графічних образів. Він дає можливість проілюструвати поняття послідовності та тривалості історичних подій та процесів конкретними графічними зображеннями. За допомогою лінії часу учні можуть виконувати пізнавальні завдання, спрямовані на лічбу років в історії.

В Україні створено безкоштовну платформу JustClass (<https://justclass.com.ua/>) для автоматичної перевірки й оцінювання завдань учнів закладів загальної середньої освіти. Мета – допомогти освітянам у щоденній роботі у кризових ситуаціях та в умовах воєнного стану.

Фізкультхвилинка (<https://www.youtube.com/watch?v=Y-Tzmqmr5jM>).

Щоб нейтралізувати негативні явища, що розвиваються в учнів під час тривалої розумової праці, доцільно чергувати її з активною фізичною діяльністю. На уроках – це фізкультхвилинки. Проведення фізкультхвилинки на уроці позитивно впливає на учнів: віддаляє втому, відновлює розумову працездатність, знижує статичні навантаження і запобігає порушенню осанки, значно підвищує емоційний тонус учнів, викликає почуття задоволення, радості.

8. Хронологічні задачі.

Мета – оцінити історичне мислення та творчі вміння учнів. Адже хронологічні рівняння передбачають досконале володіння фактологічним матеріалом.

9. Творчий проєкт.

Створіть сторінку «Сергій Корольов» у Facebook.

Соціальні мережі – не тільки гарна можливість презентувати себе, а й інструмент спілкування. Майже кожна відома особа має свою сторінку у Facebook. Сторінка історичного діяча допоможе урізноманітнити навчальний процес. Її можна редагувати, змінювати, додавати нові складові або ж просто скористатися вже готовим шаблоном.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Цікава вікторина.

Новітня історія: події, постаті. Портрет сучасної епохи.
(<https://wordwall.net/uk/resource/54175367>).

Цікаві вікторини на закріплення вивченого матеріалу можна створити на платформі wordwall.net/uk. Wordwall можна використовувати для створення інтерактивних вправ і матеріалів для друку. Інтерактивні вправи можна відтворювати на будь-якому вебпристрої, наприклад, комп'ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці. Учні можуть відтворювати їх самостійно, або це може робити вчитель у той час, як учні виконують вправу по черзі біля дошки.

1. Робота з картою

Карта України (<https://learningapps.org/22272647>) .

Історична карта – це повноцінне джерело історичної інформації, і правильна організація роботи учнів з нею дозволяє досягти важливих при викладанні історії цілей.

VI. Підсумки уроку.

Синквейн/сенкан.

Наприкінці уроку школярі можуть написати синквейн на основі вивченого матеріалу. Це ефективний інструмент для аналізу, синтезу та узагальнення знань.

VII. Домашнє завдання.

Прагнучи до підвищення якості та ефективності уроку, не слід давати додому те, що досягнуто на уроці. Домашнє завдання – як і всі педагогічні заходи – повинні служити розвитку особистості учня, тому домашнє завдання має бути різнорівневим.

PS: Історична освіта покликана готувати молодь до самостійного життя у сповненому суперечностей сучасному світі, створити сприятливі умови для взаєморозуміння між людьми, що представляють різні культурні, етнічні й релігійні традиції. Історія – це універсальний навчальний предмет, який дозволяє забезпечити формування і розвиток більшості ключових компетентностей. На цьому уроці було сформовано такі компетентності, як:

- історична (громадянська);
- хронологічна;
- просторова;
- інформаційно-мовленнєва;
- логічна;
- аксіологічна.

Список використаних джерел

1. Шуліга А.Є. Тести як засіб перевірки знань школярів. Історія в школі. URL: <https://www.historyua.com/2018/07/27/testy-yak-zasib-perevirky-znan-shkolyariv/>.
2. Петрова Ірина Формування предметних компетентностей учнів на уроках історії по НУШ. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-predmetnih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-istori-po-nush-322282.html> .

КОВАЛЕНКО Оксана Юрївна,
вчитель історії комунального закладу
«Новоархангельський лицей «Лідер»
Новоархангельської селищної ради
Голованівського району Кіровоградської області

Історія у 5 класі нової української школи

Сучасна шкільна історична освіта – це нові підходи та нове бачення. Пропедевтичний інтегрований курс «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» узагальнює і поглиблює знання учнів про суспільне життя людини, здобуті в початковій школі, є основою для вивчення історії та громадянської освіти у 7–9 класах. Інтегрований курс «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» передбачений Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОНУ № 235 від 19.02.2021 р.) для адаптаційного циклу НУШ. Він базується на таких ціннісних орієнтирах, як гідність і повага до особистості, ідентичність, цілісний світогляд, гармонійний розвиток і радість пізнання, доброчесність, співпраця, самостійність, плекання любові до рідного краю, української культури, активна громадянська позиція [4].

Пропедевтичний характер курсу зумовлює жорсткі обмеження в обсягах і змісті навчального матеріалу. Розуміння учнями основних понять історії та громадянської освіти формують за допомогою адаптованих до віку учнів коротких характеристик суспільних інституцій у їх розвитку та найбільш значущих для людства, українського суспільства, територіальної громади історичних процесів та постатей. Ознайомлення школярів із витоками найважливіших елементів суспільного життя та основними соціальними змінами забезпечує інтеграцію змісту знань з історії та громадянської освіти.

У структурі курсу поєднано лінійний і концентричний підходи. П'ятикласники вивчають основні засоби та процеси дослідження суспільства, усвідомлюють різні виміри поняття «історія», категорії: «історичний час», «історичний простір», «джерело інформації».

Коли ми говоримо про викладання в НУШ, першочергово маємо зосередитися на особливостях викладу матеріалу.

Найперше, від чого варто відмовитися – монополія на інформацію. Учитель має перестати бути єдиним джерелом інформації, бути певним наставником у пошуках істини. Тут нам стануть у пригоді візуальні джерела, медіатексти, інфографіка, картографічні та документальні джерела.

Розпочинати кожен урок варто з обговорення, адже це дає можливість здобувачам освіти переключитись та сконцентруватись на рефлексії, повторенні

матеріалу та включенні усіх учнів у розмову. Таким чином, урок буде розпочато динамічно, активно.

Окремим важливим блоком НУШ є творча та проєктна діяльність учнів. Використовувати цей інструмент маємо з користю, проте не зловживати, адже часто такі проєкти перетворюються на творчість, якою займається вся сім'я учня. Теми варто підбирати цікавими для самих учнів та нескладними, щоб дитина змогла впоратися.

Пропоную розглянути, як можна реалізувати викладені вище ідеї на прикладі розробки уроку.

Тема: Де можна «почути» історію?

Мета. Визначати ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом; порівнювати однотипні імена на різних мовах, пояснювати їх значення.

Очікувані результати: учень розуміє та пояснює значення *термінів і понять, які ми вживаємо*.

Обладнання: мультимедійний комплект, підручник, зошит.

Хід уроку

I. Вступна частина.

Організаційний момент.

Вчитель:

Дзвоник всім нам дав наказ –

До роботи швидше, клас!

Попрацюємо старанно,

Щоб сказати укінці,

Що у нашій дружній класі

Діти просто молодці!

Актуалізація опорних знань.

Давайте пригадаємо, яку тему ми вивчали на попередніх уроках?

Перевірте ваші знання з теми «Де можна «побачити» історію – виконайте онлайн-вправу за посиланням <https://learningapps.org/watch?v=p4ng7hjjt23>.

Повідомлення теми уроку.

II. Основна частина.

Вивчення нового навчального матеріалу.

- Поміркуйте! Як ви розумієте вислів: «Почути історію»?
- У яких сенсах можна трактувати цей вислів?

У будь-якій мові існують специфічні слова для визначення тих чи інших речей, явищ або назв. Українська мова також запозичувала в різні історичні періоди з інших мов поняття й окремі елементи усним та писемним шляхом. Багато таких слів застосовують у медицині, науці, публіцистиці або діловому мовленні.

Запозичення в українській мові:

ФРАНЦУЗЬКЕ ПОХОДЖЕННЯ:

претензія, абажур, браслет,
пудра, бюлетень, екіпаж,
бюст, кабінет, маршал,
бульйон, регламент, квартира,
інженер, амністія, пляж,
міністр, партія тощо.

ГРЕЦЬКЕ ПОХОДЖЕННЯ:

психологія, бібліотека, космос,
метод, історія, філософія,
геометрія, ванна, крокодил,
демократія, політика, кедр,
кіт, мигдаль тощо.

НІМЕЦЬКЕ ПОХОДЖЕННЯ:

штат, шахта, цех, бухгалтер,
бинт, фельдшер, кеглі, матрац,
тощо.

ІТАЛІЙСЬКЕ ПОХОДЖЕННЯ:

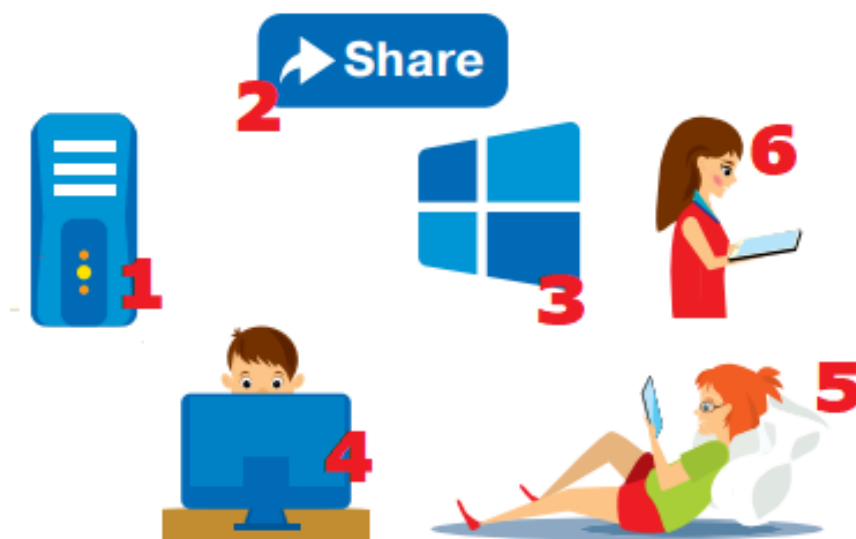
опера, бемоль, банк, вата,
дебет, кредит, лібрето, бас,
арлекін тощо.

Діємо практично. За допомогою додаткових джерел інформації дізнайтеся, які поняття в українській мові запозичені:

- а) з французької;
- б) з німецької.

Встановіть відповідність між термінами й ілюстраціями:

- а) юзер/юзерка;
- б) системник;
- с) вінда;
- д) геймер/геймерка;
- е) постинг.

Малюнок 1 – Робота з додатковими джерелами інформації.

Формування термінології, яку ми використовуємо сьогодні, розпочалося ще у V ст. до н. е. Слова латинського та грецького походження в українській мові на особливому місці. Більшість таких термінів і понять використовують у медицині або інших галузях науки.

Варто записати і запам'ятати!

Термінологія – 1) сукупність слів або словосполучень, які притаманні певній галузі науки, техніки або мистецтва; 2) сукупність усіх термінів, що застосовують у тій чи іншій мові.

Ономастика – спеціальна галузь мовознавства, яку зосереджено на історії виникнення (походження) імен, їх використання та значення.

Малюнок 2 – Хмара слів з іменами

Діємо практично. Дізнайтеся, яке походження мають зазначені у хмаринці імена. Назвіть відомих історичних діячів із цими іменами.

Тлумачення походження і значення імен:
http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_name/tlum.asp.

«Почути» історію ми можемо завдяки спогадам людей, які пережили певні історичні події, були їх свідками або учасниками.

Варто записати і запам'ятати!

Усна історія – спосіб дослідження минулого через запис і вивчення спогадів його свідків.

Відомості дослідники можуть отримати через інтерв'ю.

Інтерв'ю – бесіда дослідника або кореспондента з людиною на певну тему за чітким планом. Інтерв'ю обов'язково фіксують, записують у різний спосіб.

Фото 1 – У ході досліджень інституту «Ткума» науковці записують спогади про різні історичні події

Під час експедиції 2021 року по Одеській області науковцям інституту «Ткума» вдалося записати відеоінтерв'ю з людьми віком 85 років, 99 і навіть 103 роки про Голодомор, Голокост і Другу світову війну.

Як ви думаєте, люди якого віку можуть розповісти про події Другої світової війни?

Перевірте, як ви зрозуміли, що таке усна історія. Виконайте онлайн вправу: <https://learningapps.org/watch?v=pa6pzpo1j22> .

III. Заклучна частина.

1. Домашнє завдання.

Варіант 1.

Підготуйте питання та візьміть інтерв'ю у своїх старших рідних та близьких про те, як вони жили, як вчилися, у які ігри грали у своєму дитинстві. Занотуйте відповіді у зошиті або зафільтуйте відеозапис інтерв'ю за допомогою смартфона.

За матеріалами інтерв'ю зробіть презентацію/статтю «Життя, навчання та ігри дітей у... роки».

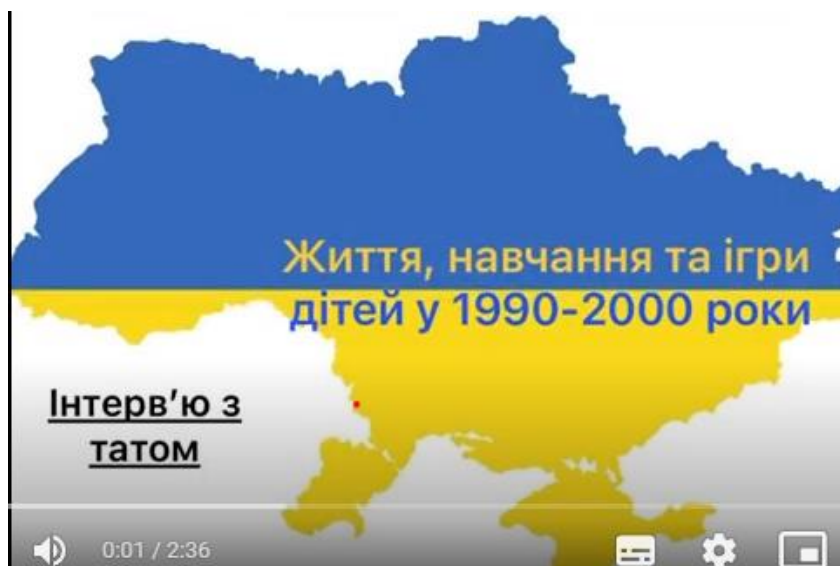

Фото 2 – Інтерв'ю з татом

Варіант 2.

Започаткуйте мініпроект «Найуживаніші імена мого класу». За результатами дослідження створіть презентацію. Наприклад: <https://docs.google.com/presentation/d/1Wu1MXtaI4WCM0eLqC-WZLu6tAD9mSxYvyTE4PHoVYGQ/edit#slide=id.p>.

Варіант 3.

Створити хмару слів «Англомовні запозичення у сучасній українській мові».

Малюнок 2 – Хмара слів
«Англомовні запозичення у сучасній українській мові»

«Найуживаніші імена мого класу»

Навчальний проєкт учнів 5-А класу КЗ «Новоархангельський ліцей «Лідер»

Фото 3 – Титульний аркуш презентації навчального проєкту
«Найуживаніші імена мого класу»

Опрацюйте § 23 на сторінках 131–134.

2. Підсумок.

Рефлексія.

3. Рефлексійна мішень від 1 до 10.

Оціни як ти працював/ла, оціни роботу вчителя. Чи цікавою була інформація на уроці? Чи багато нового ти дізнався/лася?

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017.
2. Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX від 16.01.2020 р.
3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції НУШ (МОН України №4.5/2303-21 від 06.08.2021). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/.
4. Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Щупак І. Я. Модельна навчальна програма «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. 2021. 37 с.
5. Щупак І. Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ : Вид-во «Оріон», 2021.
6. LearningApps.org. URL: <https://learningapps.org/watch?v=пабпзпо1j22> .
7. Інтерв'ю з татом. URL: <https://youtu.be/bbyxEmaM5Ow/> .
8. Найуживаніші імена мого класу. URL: <https://docs.google.com/presentation/d/1Wu1MXtaI4WCM0eLqC-WZLu6tAD9mSxYvyTE4PHoVYGQ/edit?usp=sharing>
9. Wordart. URL: <https://wordart.com/dashboard> .

ПНЧУК Валерія Дмитрівна,
учитель історії комунального закладу
«Ліцей «Європейська освіта»
Кропивницької міської ради»

Формування громадянської та історичної компетентності в адаптивному циклі в умовах реалізації концепції Нової української школи

Новий Державний стандарт початкової освіти з 2017/2018 навчального року проходить апробацію у 100 школах України, серед яких є і наш навчальний заклад. З 1 вересня 2021 року естафета апробації викладання в класах Нової української школи перейшла до вчителів, які викладають в середній школі.

Яким чином ефективно організувати використання інноваційних освітніх технологій в умовах запровадження воєнного стану в країні? Наскільки є життєздатною педагогіка партнерства в умовах «змішаного» або дистанційного навчання? Чи можлива реалізація індивідуальної освітньої траєкторії учнів-переселенців у школах за місцем тимчасового перебування?

Одним із дев'яти ключових компонентів формули Нової української школи є орієнтація на потреби здобувачів освіти в освітньому процесі, дитиноцентризм. Реалізація концепції НУШ має бути процесом гнучким: відповідально обираючи модельну навчальну програму, запроваджуючи «змішане» та дистанційне навчання, маючи академічну свободу, вчителі створюють безпечне та комфортне освітнє середовище для своїх учнів, забезпечуючи їм необхідні умови для якісного навчання.

Чи складно бути вчителем, який реалізує концепцію НУШ?

Проблеми, що найчастіше виникають у вчителів, які працюють у 5 класах НУШ

1. Особливості організації навчального процесу в 5 класах НУШ: модель випускника початкової школи передбачає сформованість в учнів дослідницьких навичок; уміння працювати в групі та формулювати запитання; критично мислити, працюючи з різними джерелами інформації. Перехід із початкової до середньої школи вимагає надзвичайної уваги та сконцентрованості зусиль всіх учасників освітнього процесу. В Україні цей перехід став складнішим спочатку запровадженням карантинних обмежень, а потім через повномасштабну агресію росії проти України.

2. Запровадження системи формувального оцінювання: перехід до 12-бальної та рівневої системи оцінювання досягнень учнів часто є предметом дискусій між вчителем, здобувачами освіти та батьками. Саме тому необхідно чітко визначити критерії оцінювання предметних компетентностей учнів.

3. Організація дослідницької (проектної) діяльності: процес формування історичного мислення в учнів спонукає вчителів до самоосвіти, до самовдосконалення, до творчості. Безперечно, вибір учителем оптимальних методів навчання залежить від теми та мети дослідження, структури й змісту навчального матеріалу, часу, відведеного на виконання проєкту, вікових та

індивідуальних особливостей учнів, навчально-матеріальної бази закладу, рівня майстерності самого педагога. У сучасному світі знання стають все більше доступними для тих, хто хоче оволодіти ними, саме тому зростає роль уміння добувати та обробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення.

4. Комунікація з батьками та учнями: зворотній зв'язок має бути зручним, постійним та своєчасним, прозорим та чітким для всіх учасників освітнього процесу.

Вчителі нової української школи мають швидко реагувати на суспільні виклики, зберігаючи повагу суспільства та довіру до педагогів. Використання інноваційних методів та педагогічних технологій, що, враховуючи індивідуальність здобувачів освіти, розвивають критичне мислення учнів, формують навички застосовувати отримані теоретичні знання на практиці, вміння самостійно робити вибір та аргументувати власну позицію.

Оновлена таксономія Блума дозволяє ефективно моделювати проблемні ситуації на уроках історії та мотивувати учнів до проблемно-пошукової діяльності.

Тема «Давній Рим і його сусіди»

(Модельна навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас», автори Бурлака О. В. та інші)

Елементи засвоєння	Приклад змісту елементів засвоєння
Пам'ятаю	Що ви пам'ятаєте про утворення Римської імперії?
Розумію	Як ви розумієте значення поняття «варвари»?
Застосовую	Позначте на контурній карті напрями руху варварів під час Великого переселення народів.
Аналізую	Чому варварам вдалося знищити Західну Римську імперію?
Оцінюю	Як змінилась історія розвитку людства після загибелі Західної Римської імперії?
Творю	Який варіант ви запропонували б для порятунку Західної Римської імперії?

Запит українського суспільства чіткий та зрозумілий для всіх учасників освітнього процесу: сучасний учитель має надихати, розуміти та поважати учнів; уміти розкривати їхній потенціал, здійснюючи пізнавальну діяльність на уроках та в позаурочний час; організовувати ефективну взаємодію на уроках, заохочуючи своїх вихованців до співтворчості; бути відкритим до спілкування та постійного самовдосконалення, впроваджуючи новітні стандарти в освіті.

Список використаних джерел

1. Пінчук В. Д. Розвиток аксіологічної компетентності учнів на уроках історії. *Педагогічний вісник*. 2021. №№ 1–2. С.152–157.
2. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
3. Цінності в школі – від глухої оборони до навігації в незвіданому URL: <https://cutt.ly/A5YVDPf>.

3. Як було сформовано полікультурність України.

4. Як жити в полікультурній державі.

1. Робота над поняттям «полікультурність».

Завдання: розгляньте малюнок на сторінці 142.

- Чим відрізняються люди, зображені на малюнку?

Висновок: одягом, кольором шкіри, віком, статтю.

Тільки цим? Напевно, ні.

Прочитайте визначення поняття *полікультурність*, ст.142. Робота зі схемою:

2. Познайомитися з народами, що живуть в Україні.

Перегляньте відеосюжет.

• У групах визначте народи, що проживають на нашій Батьківщині.

- Ви знаєте, яку віру вони сповідають? Робота зі схемою.

Вчитель. Люди, як ми бачимо, різні проживають в Україні. Їх різнять мова, танець, пісня. Хто ходить в церкву, хто – в мечеть, хто – в синагогу.

- А що нас об'єднує?

Висновок. Належність до єдиного суспільства та відповідальність за сьогодення і майбутнє України.

3. Як було сформовано полікультурність України і світу.

Складаємо таблицю

Століття	Період в історії	Народи
IX-XIII	Середньовіччя	?
XVII-XVIII	Новий час	?
XX-XXI	Новітні часи	?

Бесіда.

Перегляд відеосюжету. Народи, які живуть на теренах України.

Робота з підр., ст. 143, абз. 1.

Робота з підручником ст. 43, п. 2.

<p><i>Розповідь учителя.</i></p> <p>У кожного з народів своя історія появи на українських землях. Німців, як гарних ремісників-металургів, запросили галицькі королі; італійці і вірмени з'явилися як торговці, євреї – як вигнанці з європейських королівств тощо.</p> <p>Країн, де проживають люди однієї національності, не існує у світі. Живучи поруч, ми переймаємо досвід один одного, збагачуючи своє життя досягненнями інших народів. Козаки воювали монгольськими шаблями «ординками», ми їмо угорський гуляш, татарські чебуреки, всі їдять наш борщ...</p> <p><i>Обговорення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ми носимо влітку..... в'єтнамки; • від спеки одягаємо.....сомбреро (Мексика); • їмо італійську..... піцу; • сидимо на турецьких.....диванах тощо. <p>• <i>Про які ознаки полікультурності українського суспільства свідчать зазначені візуальні джерела?</i></p> <p><i>Обговорення. Висновок:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • різноманіття архітектурних споруд; • поняття ботанічного саду; • народна творчість. <p>4. Як жити в полікультурній державі.</p> <p>• <i>Якими повинні бути взаємовідносини між людьми різних національностей?</i></p> <p><i>Висновки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • добрими; • толерантними і т.д. <p>• <i>Як це регулюють закони?</i></p> <p><i>Висновки:</i></p> <p>Забезпечують рівність всіх людей ст. 24 КУ та Декларація прав людини ООН 1948 р.</p> <p>III. Підсумок уроку (за питаннями ст. 145).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Проілюструй прикладами поняття «полікультурність». • Чому полікультурність сучасного світу зростає? <p>IV. Домашнє завдання.</p> <p>Опрацювати матеріал параграфа 25.</p> <p>Скласти правила співжиття людей різних національностей.</p>	<p>Робота в парах. «Навести приклади взаємного обміну народів».</p> <p>Робота з фото на ст. 144.</p> <p>Мозковий штурм.</p> <p>Дослідження документів. Робота з підр. ст. 145.</p>
---	--

Список використаних джерел

1. Пометун О., Малієнко Ю., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство: підр. інтегрованого курсу для 5 класу. К.: «Освіта», 2022
2. Конституція України: офіційний текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
3. Народи, які живуть на теренах України. URL: <https://youtu.be/a3v04qRpI00?t=1>.
4. Народи, які живуть на теренах України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a3v04qRpI00>.
5. Таран Т.О. Тест «Що таке добродійність і волонтерство». URL: <https://naurok.com.ua/test/scho-take-dobrochinnist-i-volonterstvo-2365463.html>.

ТКАНОВА Тетяна Пилипівна,
учитель історії комунального закладу
«Ліцей «Муніципальний колегіум»
Кропивницької міської ради»

Формування критичного мислення та ключових компетентностей у п'ятикласників НУШ на уроках історії

Шкільна освіта крокує шляхом глибоких змін. Саме на рівні середньої школи закладають основні компетенції, формують вміння та навички дитини. Ми повинні зробити все для того, щоб учні не лише отримали певний обсяг знань, а й сформувати особистість, здатну застосовувати отримані знання задля подальшої діяльності у будь-якій сфері суспільного життя.

Концепція НУШ ставить перед учителями завдання змінити підходи до навчання учнів з метою сформувати у них певний набір знань, умінь і навичок, що має забезпечити молодій людині здатність орієнтуватися в сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізуватися в майбутньому. Такі компетентності можуть бути сформовані при вивченні будь-яких предметів. Але важливо це робити під час вивчення предметів гуманітарного циклу, особливо історії.

У Державному стандарті не зазначено конкретного змісту вивчення, а запропоновано змістові лінії «Людина і природа. Людина і світ матеріальних речей. Людина і суспільство. Людина і влада. Людина і світ уявлень та ідей». Ці змістові лінії можуть бути реалізовані через усі сюжети чи теми національної, європейської, світової історії. Громадянознавчий компонент має бути присутній як на рівні окремих понять, так і на рівні відповідних запитань і завдань, які дозволять досягти визначених Державним стандартом обов'язкових результатів навчання. Особливої уваги потребують саме ті теми та завдання, які дозволять реалізувати практичні навички участі у розв'язанні проблем малої спільноти – класу, школи; долучитися до усвідомлення та вирішення проблем місцевої громади та українського суспільства в цілому.

В 5-му класі потрібно зосередити основну увагу на формуванні в учнів початкових уявлень про минуле й сьогодення та елементарних умінь роботи з джерелами інформації. Важливе значення для організації навчання історії та громадянської освіти в 5 класі мають активні й інтерактивні методи та види навчальної діяльності, які дадуть можливість формувати критичне мислення у школярів.

Ми працюємо з підручником «Досліджуємо історію і суспільство» (автори – О. Пометун, Ю. Малієнко, Т. Ремех), який із перших же сторінок дає можливість почати формування в учнів дослідницьку, навчально-пізнавальну, творчу, моделювальну, дискусійну та інші компетентності.

Опрацьовуючи першу тему «Як люди живуть у спільнотах і суспільстві», обов'язково можна знайти відповідь на питання «Що таке спільноти? Які вони бувають? До яких ви належите?».

Необхідно залучити до обговорення всіх учнів. Таким чином можна використати їх життєвий досвід, яким всі вони радо діляться зі вчителем і однокласниками.

Навчальний процес варто урізноманітнювати цікавими вправами, іграми, аби вивчення історії вийшло за межі звичних сторінок у підручнику.

Надзвичайно важливим узагалі, а особливо в сучасних умовах, є формування в учнів критичного мислення. Це можливо через аналіз історичних документів, картографічного матеріалу, інфографіки, порівняння візуальних джерел, запропонованих вторами підручника та підготовлених учителем чи самими учнями до уроку.

Активна пізнавальна діяльність учнів, в основі якої лежать навички критичного мислення, передбачає вміння відповідати на питання, що не мають однозначної відповіді. А таке часто трапляється на уроках історії

Сучасні учні практично не уявляють життя без смартфона. Адже з його використанням здійснюються більшість повсякденних дій: спілкування у соціальних мережах, переглядання фільмів, розваги, пошук потрібної інформації, прослуховування музики тощо. Тому залучення технологій із використанням мобільного телефону на уроках додатково заохотить школярів до вивчення предмету.

Наприклад, починаючи вивчення теми «Де люди шукають інформацію про минуле», відповідаючи на таке питання, учні одразу кажуть: «Інтернет». Тут потрібно змусити їх по-справжньому замислитися над тим, чи інтернет є дійсно джерелом знань з історії, і чи це справді надійне джерело історичних знань. Учні активно обговорюють запропоновану тему, висловлюють свої думки, вчаться об'єктивно оцінювати думки один одного.

Порівнюючи поняття «пам'ятки» і «пам'ятники» для наочності і взаємонавчання учні створювали міні-відео, в якому демонстрували різницю між поняттями.

Для мотивації навчальної діяльності учнів доцільно застосовувати метод «ЗХД», щоб і учні, і вчитель могли визначитись, що діти Знають, Хочуть дізнатись і – під кінець уроку оцінити результат своєї роботи на уроці – що Дізнались. У процесі уроку учням можна запропонувати заповнити таблицю.

Що знаю	
Про що хочу дізнатись	
Про що дізнався/лась	

Для вчителя результат цієї роботи важливий ще й тому, що дає можливість корегувати власну підготовку до наступних уроків. А учні вчаться критично оцінювати не лише чийось роботу, а й свою. Це не менш важливо при формуванні критичного мислення школярів.

Після ознайомлення учнів з темою для вивчення на уроці можна запропонувати визначити, на які питання діти хотіли б отримати відповідь у

процесі опрацювання теми (це може бути пояснення вчителя, опрацювання матеріалу підручника тощо) – «Пошук цікавих запитань». Питання записати на дошці, в комп'ютері (вивести зображення на екран) або окремому аркуші паперу. А в кінці уроку проаналізувати, чи на всі питання отримано відповідь. Якщо деякі залишаються без відповіді, це – можливість для учнів застосувати свої дослідницькі та пошукові вміння і навички. І привід для удосконалення цих вмінь. Тому можна порекомендувати спеціально залишити хоча б одне питання без відповіді.

П'ятикласники з азартом включаються в роботу, якщо застосовано методи «Атака на вчителя» або «Атака на учня», коли учні можуть ставити свої питання відповідно вчителю або одного з учнів. Головна умова – питання повинні бути цікавими, коректно сформульованими.

Застосовувати такі форми роботи можна на будь-якому етапі уроку.

Важливою ознакою критичного мислення, є вміння відокремлювати правдиву інформацію від неправдивої, факти від суджень, звертаючи особливу увагу на аргументованість останніх. У розділі 2 підручника «Досліджуємо історію і суспільство» О. Пометун передбачено ознайомлення з такими поняттям, як джерела інформації, історичні джерела. Учні повинні зрозуміти, якими є джерела інформації, що таке медіатекст, навчитися визначати, наскільки достовірною є доступна їм інформація, а також важливо, щоб учні зрозуміли, чим відрізняються факт і судження.

Для напрацювання вміння відрізняти судження від факту обов'язково слід вчити дітей роботі з текстовими джерелами. Можна запропонувати для аналізу текст, який учні опрацюватимуть у парах. А потім під час спільного обговорення визначити правильність висновків кожної пари учнів.

Також доцільно попрацювати з медіатекстом, використавши телефони учнів. Обираючи текст для аналізу, учні вдосконалюють уміння та навички творчої, дослідницької та навчально-пізнавальної діяльності.

Запропонуйте учням відповісти на такі питання:

1. Хто є автором тексту (або – Хто міг написати цей текст?)
2. Про яку подію розповідає автор?
3. Яким є його особисте ставлення до події?
4. Де і чому відбулась подія?
5. Як до подій, що описані, ставиться автор?
6. Чи можна вважати достовірною цю інформацію?
7. Що в тексті є фактом, а що – судженням?

Підведення підсумків роботи проводять у вигляді загального обговорення, де учні висловлюють свої думки, підтверджуючи їх певними аргументами. Разом із тим, учні навчаються результативно співпрацювати в парах, колективно.

Важливим принципом роботи з сучасними школярами є зацікавлення предметом, розширення матеріалу, що вони вивчають, вихід за межі підручника, щоб дітям не було нудно на уроці.

Візуалізація на уроках історії для формування історичного, критичного мислення має доволі важливе значення. І не лише зображення, презентації,

інфографіка і т.п. Необхідною є робота з музичними джерелами, а саме – з піснею. Вона є не просто частиною людської культури. Українська пісня є засобом самовираження українського народу. І важливо згадувати не лише історичні, народні пісні. Як виявилось, історія 100-річної давнини відгукується у сучасних подіях. І наші діти добре знають пісню січових стрільців «Ой у лузі червона калина»... Вони добре знають пісні, створені протягом останнього року під впливом подій, що відбуваються в Україні сьогодні. Аналіз, порівняння, розуміння текстів пісень – ще одна можливість для формування самосвідомості, національної самоідентифікації та критичного мислення у сучасних учнів. А відео, яке ми пропонуємо учням для опрацювання, осмислення й аналізу, – це ще один вид освітніх цифрових ресурсів, якими так важливо урізноманітнювати уроки, адже відомо, що учні відрізняються за способом засвоєння інформації. А вчитель повинен знайти підхід до кожного з них.

На одному з уроків, відведених на практичне заняття, варто попрацювати з сучасною піснею. Це можуть бути пісні «Україна переможе», «Не забудемо, не пробачим», «Батьківщина», «Воїни світла» та ін. Можна зробити порівняльний аналіз сучасних пісень з піснями, які борці за волю України співали 100 років тому, – «Ой, у лузі червона калина», «Хай живе вільна Україна», «Гей, соколи!» та ін.

Таким чином, використання різноманітних технологій є обов'язковою умовою для результативної роботи на уроці історії та підвищення якості уроку. Побудована таким чином робота дозволяє сформуванню в учнів дослідницькі вміння і навички, сприяє розвитку різноманітних компетентностей та критичного мислення у школярів.

Список використаних джерел

1. Соколенко А.О. Використання QR-кодів у освітньому процесі. URL: <https://naurok.com.ua/dokument-vikoristannya-qr-kodiv-u-osvitnomu-procesi-296169.html>.
2. Факти та судження. Переконливість та аргументованість. Прихований зміст повідомлення. Позиція мовця. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <http://surl.li/mxlnl>.

ЩЕРБАНСЬКА Ірина Михайлівна,
учитель історії Лісівської філії
комунального закладу «Михайлівський ліцей»
Олександрівської селищної ради
Кропивницького району Кіровоградської області

Урок «Історія як шкільний предмет. Історія як наука»

Мета уроку:

- ознайомити учнів зі змістом шкільного курсу «Історія» громадянської освітньої галузі, зацікавити п'ятикласників історичним процесом;
- розвивати громадянську, соціальну та інформаційну компетентності;
- виховувати почуття патріотизму.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: історична карта (карта України), комп'ютер (ноутбук, планшет) підручники, зошити.

Методи, використані під час уроку: «Асоціативний куш», бесіда, розповідь, використання ІКТ, робота в групах.

Структура уроку

- I. Організація учнів.
- II. Мотивація навчальної діяльності.
- III. Актуалізація опорних знань.
- IV. Засвоєння нових знань:
 1. Що таке історія і чому вона важлива.
 2. Історія як наука і шкільний предмет.
- V. Закріплення знань.
- VI. Підбиття підсумків уроку.
- VII. Інформація про домашнє завдання.

Хід уроку

- I. Організація учнів.**
- II. Мотивація навчальної діяльності.**

Вчитель.

Мабуть, у своєму житті ви неодноразово чули слово «історія»... Скажіть, будь ласка, для пояснення яких явищ цей термін було вжито?

Прогнозовані відповіді учнів.

1. Вчора мій друг зателефонував і сказав, що розповість дуже цікаву історію...
2. А мій друг розповідав, що місяць тому в його житті сталася не дуже приємна історія...
3. Історія – це новий предмет, який ми будемо вивчати.
4. Історія – це наука про минуле...

Вчитель.

Отже, спробуємо скласти ряд асоціацій до цього поняття. (Робота за методом «Асоціативний куш»)

III. Актуалізація опорних знань.

Вчитель.

Ви зараз назвали кілька значень слова «історія»: цікавий випадок у житті, пригода, неприємний випадок, наука про минуле людства. Ми з вами розпочинаємо захоплюючу подорож у минуле, яку будемо здійснювати протягом усього періоду вашого навчання в школі.

IV. Засвоєння нових знань.

1. Що таке історія і чому вона важлива.

Вчитель.

Звернемося зараз до наших підручників. Перегляньте ілюстрацію на с. 7. Уважно перегляньте запропонований колаж та спробуйте розповісти, які події минулого він ілюструє.

Прогнозовані відповіді учнів.

Колаж ілюструє епоху Стародавнього світу, козацьку добу, великі географічні відкриття, освоєння космосу, історію сучасної України...

Вчитель.

Про що свідчать ці ілюстрації?

Прогнозовані відповіді учнів.

Ці ілюстрації свідчать про те, що життя людства не завжди було таким, як зараз, воно зазнало змін.

Вчитель.

Вірно, люди не завжди жили в багатоповерхових будинках зі зручностями, користувалися автомобілями, літаками, знали, що таке електрика, телефон, інтернет. Дійсно, життя людей зазнало великих змін. Ці зміни й вивчає наука про минуле людства – історія.

Отже, зараз запишемо в зошиті, що *історія – це наука, що вивчає минуле людства, зміни, що відбувалися в житті людини і суспільства з найдавніших часів до наших днів.*

(Учні записують визначення в зошиті.)

2. Історія як наука і шкільний предмет.

Вчитель.

Історія як наука та як шкільний предмет відрізняються. Зараз ми з вами переглянемо відео і спробуємо дати відповідь на питання, а чим відрізняється історія як наука і як шкільний предмет.

Учні переглядають відео <https://youtu.be/iAS0tvh8Hyc> .

Прогнозовані відповіді учнів після перегляду відео.

Вивчаючи історію в школі ми можемо дати відповіді на питання, що, коли, як, де і чому відбулась та чи інша подія.

Вчитель.

А наука «Історія» ретельно досліджує і встановлює достовірність історичних фактів, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між тими чи іншими подіями, явищами, процесами.

3. Чому історія важлива.

Вчитель.

Як ви думаєте для чого нам знання про минуле?

Прогнозовані відповіді учнів.

1. Щоб знати історію свої предків.
2. Щоб засвоїти уроки минулих поколінь та взяти для себе щось корисне.

Вчитель. Дійсно – історія це досвід минулих поколінь, із якого сучасники можуть узяти для себе багато корисного.

V. Закріплення знань (робота у групах).

Вчитель.

Зараз ми з вами виконаємо вправи, які допоможуть закріпити розуміння, для чого потрібно вивчати історію. Зверніть увагу на вправи 1, 2 на с. 17 підручника. Зараз ми об'єднаємось у групи, і ці вправи виконаємо. Ознайомтеся з уривком поезії Т. Шевченка та дайте відповідь на питання.

Група 1.

Навіщо, на думку поета, потрібно вивчати історію?

Група 2.

Розтлумачте вислів «Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя...».

Група 3.

Розшифруйте хмаринку слів і складіть крилатий вислів.

VI. Підбиття підсумків уроку.

Вчитель.

Отже, сьогодні ми з вами говорили про те, що вивчає новий для вас шкільний предмет «Історія» та для чого її потрібно знати; що може дати інформація про життя минулих поколінь нам, сучасникам.

VII. Інформація про домашнє завдання.

1. Читати матеріал підручника – с. 7–8, 14–17.
2. Переглянути відео: <https://youtu.be/iAS0tvh8Hyc>.
3. Відповідати на питання 1, 2 на с. 17.

Список використаних джерел

1. Щупак І., Бурлака О., Піскарьова І., Посунько А. Вступ до історії України та громадянської освіти, 5 клас. К. : Оріон, 2022.
2. Вступ до історії України та громадянської освіти (Щупак) 5 клас 2022. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1668-vstup-do-istorii-5-klas-shchupak-2022.html>
3. Що таке історія? URL: <https://youtu.be/iAS0tvh8Hyc>.

ЮДЕНКО Оксана Вікторівна,
учитель історії Дружелюбівської філії
Добровеличківського ліцею «ІНТЕЛЕКТ»

Використання ІКТ та цифрових технологій у викладанні предметів громадянської та історичної освітньої галузі

З нового навчального року ми користуємося підручником для 5 класу закладів загальної середньої освіти «Вступ до історії України та громадянської освіти» (авт. Щупак І. Я., Бурлака О. В., Піскарьова І. О., Посунько А. Л.). Підручник реалізує модельну навчальну програму «Вступ до історії України та громадянської освіти», 5 клас (авторський колектив: О. В. Бурлака, Н. С. Власова, О. В. Желіба, В. В. Майорський, І. О. Піскарьова, керівник авторського колективу – І. Я. Щупак).

Автори наголошують, що багато цікавої історичної інформації є в мережі «Інтернет». Щоб дізнатися більше, можна виконати цікаві тренувальні вправи, скориставшись своїми девайсами за допомогою QR-кодів та інтернет-посилань, що супроводжують текст підручника. Автори запропонували цікаві завдання й запитання, які дозволять навчитися розмірковувати, зіставляти та пояснювати певну історичну інформацію [1].

Інтерактивні технології у навчанні ефективніше, ніж будь-які педагогічні технології, сприяють інтелектуальному, соціальному та духовному розвитку. Сучасні технології дозволяють творчому вчителю розробляти інтерактивні вправи (завдання) в режимі онлайн. Це робить процес навчання цікавішим та більш ефективним, надає можливість для розвитку творчих здібностей дитини. Використання інтерактивних вправ онлайн під час уроків як традиційного, так і дистанційного навчання, підвищують мотивацію до вивчення історії, для розвитку мотиваційної активності учнів мають велике значення. Під час «живих подій» (очних зустрічей у класі) варто використовувати сервіс **Classroomscreen**, який допомагає організувати навчальну взаємодію. При дистанційній роботі варто використовувати дошки для роботи онлайн на кшталт **Padlet** чи **Google Jamboard**, за допомогою яких організують мозковий штурм, взаємодію учнів в командах, їхню самостійну роботу та інше. Інструменти для створення дидактичних ігор онлайн, вправ, кросвордів, тестів та опитувальників допоможуть організувати формувальне оцінювання, налагодити зворотній зв'язок з учнями, закріпити отримані знання. Найпопулярнішими такими інструментами є **Learning Apps**, **Rebus1**, **Kahoot**, **Wordwall**, **LiveWorksheets**, які я найчастіше використовую на своїх уроках.

Вебсервіс **LiveWorksheets** дозволяє вдосконалювати робочі матеріали, створені в форматах docx, pdf, jpg і png, перетворює звичайні сторінки в інтерактивний матеріал для самоперевірки. Можна створювати робочі листи, які містять кілька типів завдань. Які завдання можна створити за допомогою **Liveworksheets**: додавання текстових полів для введення тексту; вибір правильної відповіді; вікторина з вибором правильної відповіді; зіставлення;

перетягування правильної відповіді; завдання на прослуховування; завдання на вимову; відкриті питання; додавання файлів у форматі mp3; додавання відео з YouTube [2].

Wordwall можна використовувати для створення інтерактивних вправ і матеріалів для друку. Більшість шаблонів доступні в інтерактивному вигляді, а також у версії для друку.

Інтерактивні вправи можна відтворювати на будь-якому веб-пристрої, наприклад, комп'ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці. Учні можуть відтворювати їх самостійно, або це може здійснити вчитель в той час як учні виконують вправу по черзі біля дошки. **Матеріали для друку** можна роздрукувати з сайту або завантажити у вигляді файлу PDF. Їх можна використовувати як додаток до інтерактивної вправи або як окрему вправу. Вправи **Wordwall** створюються за допомогою шаблонів. Вправи у Wordwall можна задавати учням як завдання. Коли вчитель створює завдання, учні спрямовуються до цього конкретного завдання і не мусять заходити через головну сторінку вправ. Цю функцію можна використовувати у класі, де учні мають доступ до власних пристроїв, або використовувати як **домашнє завдання** [3].

Rebus1.com – генератор ребусів. За допомогою програми можна зашифрувати будь-яке слово у вигляді ребусу. Для цього необхідно перейти за посиланням http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator та ввести слово чи фразу. Програма відразу згенерує ребус та запропонує декілька його варіантів. Застосування ребусів на уроках стимулює абстрактне мислення, розвиває увагу та логічне мислення учнів, мотивує їх до навчання.

Learning Apps – онлайн-сервіс, за допомогою якого учитель може створювати та зберігати різноманітні мультимедійні дидактичні вправи. Цей конструктор інтерактивних завдань дає можливість учням перевірити та закріпити свої знання в цікавій ігровій формі під час уроку або вдома. Вже у власному «кабінеті» можна створювати інтерактивні вправи, використовуючи шаблони, які пропонує сайт. Перевагами сервісу є можливість вбудовувати у завдання зображення, відео- та звукові файли, наявність різних шаблонів дидактичних вправ, наприклад, «Пазл», «Вибір», «Поділ на групи», «Знайти пару», «Класифікація», «Просте упорядкування», «Числова пряма», «Кросворд», «Вікторина» та ін. Кожен учитель має можливість зберігати колекцію власних завдань у папці «Мої вправи» та створити для учня особистий профіль, пароль для його входу: таким чином створюється клас чи група учнів «Мої класи», для якого можна запропонувати вправу чи колекцію вправ.

Kahoot! – онлайн-сервіс, за допомогою якого можна створювати вікторини, тести, дидактичні ігри для учнів, інтерактивні ігри та успішно їх використовувати в освітньому процесі. Сервіс пропонує наступні шаблони для створення вправ: Quiz (вікторина), Jumble (перемішати), Survey (огляд) [4].

З використанням описаних вище онлайн-інструментів, розроблено урок історії для 5 класу «Як пов'язані історія і простір».

Тема уроку: Як пов'язані історія і простір.

Мета: дати визначення поняттю «історична карта», «легенда карти»; проаналізувати основні елементи історичної карти, пояснити за допомогою легенди карти умовні позначення, їх значення; ознайомити здобувачів освіти з правилами роботи з картою; розвивати ключові компетентності: спілкування державною мовою; інформаційно-цифрову компетентність; уміння вчитися впродовж життя; соціальну та громадянську компетентності; розвивати історичну компетентність; виховувати впевненість у своїх силах, охайність, дисципліну.

Очікувані результати: після цього уроку учні будуть: знати поняття «історична карта», «легенда карти», умовні позначення на історичній карті; вміти виділяти основні елементи карти та пояснювати їх значення; визначати на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій.

Обладнання: підручник Щупак І., Бурлака О., Піскарьова І., Посунько А. Вступ до історії України та громадянської освіти. К.: «Оріон», 2022; ілюстрації, карти, робочі зошити, онлайн-вправи.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань та вмінь.

Самостійна робота «Відлік часу»: <https://www.liveworksheets.com/7-xz332208cy>.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Що написано у ребусах?

Зробіть припущення, про що ми будемо говорити на уроці.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Якими були карти в давнину? Види карт.

Історію називають подорожжю не лише в часі, а й у просторі. Відтоді, як люди почали пізнавати світ, подорожувати, вони прагнули відтворити простір, який побачили, у вигляді малюнка. Так з'явилися **карти**. Карти спочатку були недосконалими, тож мандрувати за їхньою допомогою було складно. Сьогодні ми маємо у своєму розпорядженні знімки планети з космосу. Тому цікаво розглядати стародавні карти, на яких світ зображено як один острів, який омиває океан.

Вавилонська карта світу VIII–VII ст. до н. е.
Глиняна табличка є єдиною картою світу вавилонян, що дійшла до нас. Земля на вавилонській карті оточена морем або океаном, позначеним як «Солона вода». За морями — трикутники, які можуть бути горами далеких земель.

Карта «Світ-трилисник», складена в 1581 р. Генрихом Бантінгом

1. Скільки століть розділяє ці карти?
2. У чому відмінність цих карт?
3. Наскільки зручними були такі карти для використання?

Малюнок 1 – Стара давні карти світу

Діємо: практичні завдання.

Опрацюйте текст підручника (с. 67–68) та виконайте завдання.

А) З'ясуйте, що означають поняття «карта», «історична карта», і запишіть у зошит визначення поняття, продовжуючи речення: «Карта – це...», «Історична карта – це...», «Кордон – це...».

Карта – зображення території земної поверхні на площині, побудоване у певному масштабі та проєкції, виконане за допомогою умовних знаків. **Історична карта** – це зменшене зображення земної поверхні, її частин, або окремих країн світу, на яких позначають різні події.

Кордон – межа певної території (держави, області, району).

Б) Визначте за текстом, які є види карт, та виконайте онлайн-вправу «Види карт» (<https://learningapps.org/watch?v=poq8zjcfj23>).

2. Як «прочитати» історичну карту?

Історична карта має власну мову й відкриває свої таємниці лише тому, хто вміє її «прочитати», тобто розшифрувати. А для цього необхідно уважно роздивитися умовні позначення до карти. Їх називають **легендою карти**. Як правило, вона розташована під картою або під нижньою рамкою карти.

Обов'язково треба звертати увагу на написи й кольори.

Легенда карти – умовні позначення до карти.

Мета історичної карти – за допомогою умовних позначень і художніх позначок відобразити історичні події.

Завдання: опрацюйте умовні позначення на с. 69 у підручнику та виконайте онлайн-вправу «Правила роботи з історичною картою» (<https://wordwall.net/uk/resource/57151370>).

IV. Домашнє завдання: опрацювати параграф 12 та виконати завдання.

Керуючись інструкцією, «прочитайте» історичну карту, що знаходиться нижче:

1. Уважно прочитайте назву карти.

2. Розшифруйте легенду карти.

3. Дайте відповіді на запитання до карти:

a. Назвіть столицю Київської держави; історичних діячів, діяльність яких ілюструє карта.

b. Як на карті відображено зміни території держави?

c. У якому місті відбулося хрещення князя Володимира?

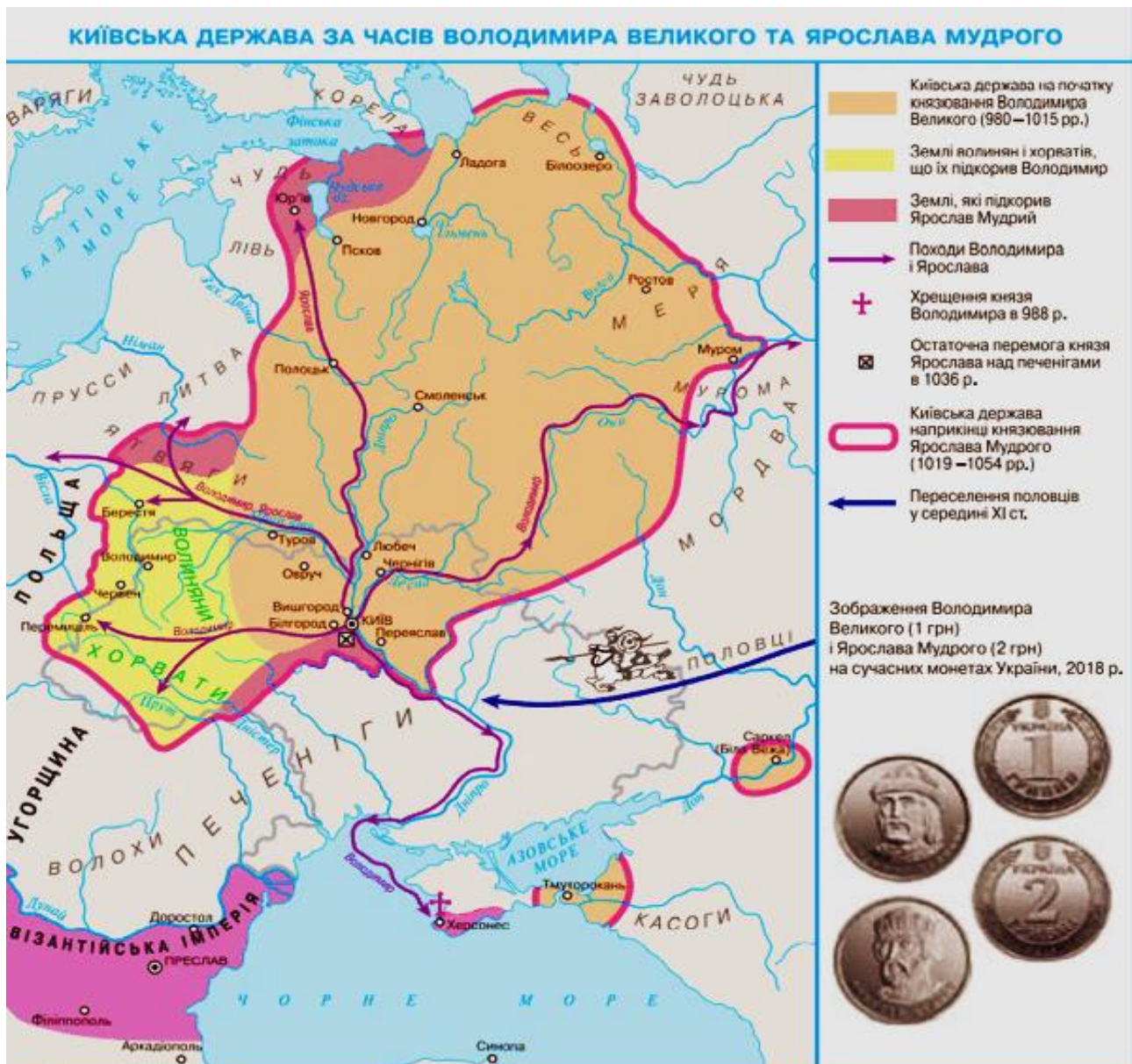
d. Назвіть сусідні Київській державі народи і держави. З якими сусідами відбувалися воєнні сутички?

4. Зробіть висновки: про що вдалося дізнатися за картою, з якою ви працюєте?

Уважно розгляньте запропоновану карту (с. 71) Дізнайтеся із сайту Верховної Ради України історію її створення і символічний зміст. Подискутуйте у класі, чи можна цю карту назвати історичною.

Прослухайте відео «Як вишивалася карта України» (тривалість 02 хв 48 с.): <https://cutt.ly/2YhsHKz> .

Малюнок 2 – Карта «Київська Русь за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого»

Список використаних джерел

1. Щупак І., Бурлака О., Піскарьова І., Посунько А. Вступ до історії України та громадянської освіти. К.: «Оріон», 2022.
2. Інтерактивні робочі аркуші LiveWorksheets. URL: <https://educationpakhomova.blogspot.com/2020/07/liveworksheets.html>
3. Інтерактивні вправи та матеріали для друку. URL: <http://karpecira.blogspot.com/2021/05/wordwall.html>
4. Онлайн-інструменти на уроках історії. URL: https://znayshov.com/News/Details/onlain-instrumenty_na_urokakh_istorii.
5. Learningapps. URL: <https://learningapps.org/display?v=poq8zjcfj23>
6. Rebus1.com. URL: http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator
7. Наурок. URL: <https://naurok.com.ua/tema-yak-pov-yazani-istoriya-i-prostir-251050.html>
8. Як пов'язані історія і простір? URL: <https://forhistory.xyz/yak-pov-yazani-istoriya-i-prostir/>.

**Реалізація завдань
громадянської та історичної освітньої галузі
в контексті нового Державного стандарту
базової середньої освіти**

(з досвіду роботи вчителів громадянської та історичної освітньої галузі)

Методичні розробки
для вчителів історії, правознавства
та громадянської освіти

Підписано до друку 14.11.2023 р.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Друк – принтер. Тираж – 100 прим.
Зам. № 420

Віддруковано в лабораторії інформаційно-методичного забезпечення
освітнього процесу КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського»,
вул. Велика Перспективна, 39/63, Кропивницький, 25006